

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Nina Janežič

Predstavitev e-knjig in njih deležnikov

Diplomsko delo

Ljubljana, 2014

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Nina Janežič

Mentor: doc. dr. Janez Štebe

Predstavitev e-knjig in njih deležnikov

Diplomsko delo

Ljubljana, 2014

Za strokovno pomoč pri izdelavi diplomskega dela se zahvaljujem mentorju, doc. dr. Janez Štebetu.

Prav tako se zahvaljujem svoji družini in prijateljem za vso moralno podporo in potrpljenje.

Še posebej Blažu, Mateji in tebi.

Predstavitev e-knjig in njih deležnikov

V diplomskem delu poizkušam opredeliti pojem e-knjiga, ki je še vedno zelo nejasno opredeljen. Z razpravo o razlikah med zagovorniki – zgodnjimi uporabniki, in tistimi, ki še vedno prisegajo na tiskane knjige, poizkušam ugotoviti ključne razlike med tiskano in e-knjigo in najti prednosti ter slabosti slednje. Podane prednosti še vedno prednjačijo pred slabostmi, saj se je s tehnološkim napredkom e-knjiga bistveno približala tiskani. Z razvojem e-črnila ter vedno daljšo avtonomijo baterije bralnih naprav se meje med elektronsko in tiskano knjigo hitro brišejo. Z razvojem tega relativno novega prenosnega medija je opredelitev deležnikov (avtor, založnik, uporabnik), vključenih v življenjski cikel knjige, ključnega pomena, saj jih večina te nove tehnologije še ni spoznala, vzela za svojo ter iz nje potegnila možne prednosti na ekonomskem, pa tudi kulturnem in pravnem področju. Ker je diplomsko delo namenjeno osveščanju in predstavitvi še vedno dokaj neznanega področja (vsaj na območju Slovenije), je zadnji del posvečen slovenski ter tuji ponudbi e-knjig.

Ključne besede: e-knjiga, e-bralnik, deležniki.

Presentation of e-books and its participles

This diploma thesis defines the concept of e-book which is still very vaguely defined. It discusses about differences between advocates/supporters – early users, and those who still vow to an old printed books. I am trying to determine the key differences between printed and e-books and to find its advantages and disadvantages. Advantages still prevail over disadvantages, since the technological progress brought e-book experience closely to printed books. With development of e-ink, larger battery capacity and compact design of reading devices the boundaries between electronic and printed books seems and smaller and smaller. The definition of participles (author, publisher, user) engaged in life cycle of a book is of key importance since the majority of them still haven't comprehended this new technology, took it for their own and make possible advantages on economic, cultural and legal field. Since this thesis aims on raising awareness and presents this still quite unknown area (at least in Slovenia) the last part is devoted to Slovenian and foreign offer of e-books.

Key words: e-books, e-readers, participles.

Kazalo vsebine

1	UVOD.....	6
2	ELEKTRONSKE KNJIGE (E-knjige).....	8
3	PRIMERJAVA MED TISKANO IN ELEKTRONSKO KNJIGO	9
3.1	OBVLADOVANJE OBLIK ZAPISOV ZA PRAKTIČNO UPORABO E-KNJIG	15
3.2	PREDNOSTI E-KNJIG	17
3.3	SLABOSTI E-KNJIG.....	18
4	RAZPRAVA O TEHNOLOŠKIH LASTNOSTIH E-KNJIGE	19
4.1	NA KAJ BI UPORABNIKI MORALI BITI POZORNI PRI NAKUPU E-BRALNIKA.....	21
5	DELEŽNIKI	23
5.1	AVTOR.....	24
5.1.1	Kulturni vidik.....	24
5.1.2	Ekonomski vidik	25
5.1.3	Pravni vidik	26
5.2	ZALOŽNIK	29
5.2.1	Kulturni vidik.....	29
5.2.2	Ekonomski vidik	30
5.2.3	Pravni vidik	31
5.3	UPORABNIK	32
5.3.1	Kulturni vidik.....	32
5.3.2	Ekonomski vidik	32
5.3.3	Pravni vidik	33
6	PONUDBA E-KNJIG	34
6.1	PONUDBA V SLOVENIJI	34
6.1.1	JAVNI PONUDNIKI E-KNJIG	34
6.1.2	KOMERCIALNI PONUDNIKI E-KNJIG.....	36
6.2	PONUDBA V TUJINI.....	38
6.2.1	JAVNI PONUDNIKI E-KNJIG	38
6.2.2	KOMERCIALNI PONUDNIKI E-KNJIG	38
6.3	ANALIZA PONUDBE E-KNJIG: ugotovitve.....	40
7	ZAKLJUČEK.....	40
8	LITERATURA.....	44

Kazalo slik in tabel

Tabela 3.1: Primerjava nekaterih lastnosti tiskanih in elektronskih knjig (Pečko-Mlekuš 2001)	14
Slika 5.1: Statistika prenosa avtorsko varovanih del na trdi disk	33

1 UVOD

V diplomskem delu se ukvarjam z elektronskimi knjigami (v nadaljevanju e-knjige) in z njimi povezanimi tehnologijami. Predstavila bom poglede s perspektive avtorjev, založnikov in uporabnikov pri uporabi dokaj novega medija.

Zakaj bi bile knjige oz. e-knjige lahko tako pomembne? Kot glavni razlog bi lahko navedli znanje, ki ga z branjem lahko pridobimo. Z razvojem govora se je človek začel bolj zavedati samega sebe in spoznal, da je pridobljeno znanje pomembno posredovati dalje (posredovanje informacij). Na začetku se je to znanje prenašalo z ustnim izročilom. Ker pa se je na ta način veliko informacij porazgubilo oz. se je spremenilo njihovo bistvo, so začeli informacije zapisovati. Zgodovinarji trdijo, da naj bi prvo pisavo razvili Sumerci proti koncu četrtega tisočletja pr. n. št., imenovano piktografska oz. slikovna pisava. Ta pisava ni podobna današnji, saj so bile besede izražene v podobah. Potek razvoja pisave pa je potekal od risb na zidovih jam, zapisovanja na glinenih tablicah oz. ploščicah, papirusa in pergamentnih zvitkov in končno tudi kodeksa, ki je tudi prednik današnjih knjig. Darnton pravi, da je kodeks knjiga z listi, ki jih obračaš, namesto zvitka, ki ga odvijáš (Darnton 2011, 29). Pisava je kot nekakšen »spomin človeštva«. Z zapisom si lahko nekako »zagotoviš«
obstoj in nepokvarljivost posredovane informacije.

Z razvojem tiskarske tehnologije oz. Gutenbergovega tiskarskega stroja se je knjiga z izjemno hitrostjo razširila po svetu in s tem izboljšala pismenost, izobraženost ter dostopnost znanja širši družbi. »Če spremembe takole nanizamo, nam njihova hitrost vzame sapo: od pisanja do kodeksa 4300 let; od kodeksa do premičnih črk 1150 let; od premičnih črk do svetovnega spleta 524 let; od spleta do iskalnikov 17 let; od iskalnikov do Googlovega algoritmičnega razvrščanja pomembnosti 7 let; in kdo ve, kaj nas čaka za vogalom ali kaj se šele pripravlja« (Darnton 2011, 30).

Turk (2009) pravi, da se je v dobrih sto letih spremenila le komunikacijska tehnologija, ki je s poceni izdelavo papirja postala dostopnejša, saj je bila v preteklosti uporaba pergamenta omejena samo na najpremožnejše ter duhovščino in s tem nedostopna širši javnosti.

»Konec devetnajstega stoletja se je pojavila elektronska komunikacija, ampak podobno kot nekoč pergament, je bila na voljo zgolj za zelo izbrane vsebine. Tako je ostalo vse do pojava interneta, ko je elektronska komunikacija postala, tako kot nekoč papir iz celuloze, široko dostopna« (Turk 2009, 86). Internet je postal pri posredovanju informacij ključnega pomena. S cenovno vedno bolj dostopnimi napravami (e-bralniki, tabličnimi računalniki, mobilnimi telefoni), ki podpirajo branje e-knjig, se povečuje tudi število njihovih uporabnikov, ki s tem lažje dostopajo do elektronskih gradiv. Prav tako nam razvoj informacijskih tehnologij in s tem dostopnost informacij olajšuje življenje. Ravno pri raziskovanju in iskanju informacij se veliko ljudi zateka ne samo na tiskane vire, temveč tudi na elektronske vire. Nekateri pa svoje raziskovanje osredotočijo samo na iskanje informacij, ki so dostopne prek interneta in s tem opuščajo iskanje po tiskanih virih. »Že zdaj vidimo, da izginjajo znani predmeti: pisalne stroje najdemo le še v starinarnah, razglednice so redka čuda, na roko napisana pisma presegajo sposobnosti večine mladih, ki ne obvladajo rokopisa, dnevni časopisi so v številnih mestih izumrla vrsta, lokalne knjigarne so nadomestile verige knjigarn, te pa ogrožajo spletni trgovci, kot je Amazon« (Darnton 2011, 13).

Namen tega diplomskega dela je predstaviti e-knjige širši populaciji ter ji pomagati zmanjšati nezaupanje glede uporabe e-knjig. Se pravi laikom predstaviti, kaj sploh je pojem e-knjiga, predstaviti razlike med tiskano in e-knjigo, možne zadržke, ki jih imajo uporabniki do njene uporabe, s čimer ciljamo tako na nepoznavanje strojne kot tudi programske opreme, ki se pri tem uporablja. Cilj diplomskega dela bi lahko opredelila kot poizkus zmanjšanja nezaupanja do novosti, kot so e-knjige, ter da je knjiga še vedno knjiga, pa čeprav brana na zaslonu računalnika, tablice.

Prvi del diplomskega dela je posvečen predvsem splošni predstavitvi e-knjig ter kako je pojem e-knjiga definiran, saj namreč obstaja veliko različnih definicij o pojmu e-knjiga, tako da natančna definicija še vedno ni podana. Ker pa ima vsaka novost svoje zagovornike in kritike, bom predstavila tudi stališča obojih. Cilj prvega dela pričujočega diplomskega dela je, da s pomočjo predstavitve prednosti in slabosti e-knjig, programske opreme, ki se uporablja pri pretvarjanju formatov e-knjig, in strojne opreme, poizkusim zmanjšati nezaupanje in s tem omiliti predsodke, ki jih gojijo kritiki in bodoči uporabniki e-knjig.

V drugem delu diplomskega dela se osredotočam na ključne deležnike – avtorja, založnika in uporabnika, ki so vključeni v življenjski cikel knjige. Iz perspektive vsakega

udeleženca bom iz kulturnega, ekonomskega in pravnega vidika predstavila, kaj jim e-knjiga omogoča, se pravi kakšne so njene prednosti, slabosti in grožnje. Za konec bom navedla in predstavila nekaj ponudnikov elektronskih knjig pri nas in v tujini.

2 ELEKTRONSKE KNJIGE (E-knjige)

Laično bi e-knjigo lahko opredelila kot napisan dokument, shranjen v elektronski obliki. Množičen pohod e-knjige se je pričel leta 2010. Javnost jih je vzela za svoje, saj delujejo v duhu današnjega časa, časa hitre izmenjave informacij in tehnoloških novosti. Maja Bogataj Jančič (2008, 59) pravi, da: »/A/vtorska dela v digitalni obliki po internetu potujejo z izredno hitrostjo. Uporabniki do njih zelo enostavno dostopamo, si jih ogledujemo in z njimi manipuliramo, seveda največkrat brez vednosti ustvarjalcev.«

Ideja o elektronskih knjigah pa ni tako nova, kot bi si lahko mislili. Že v petdesetih letih 19. stoletja, natančneje leta 1945, je Vannevar Bush predstavil napravo, ki predstavlja veliko podobnost z današnjo e-knjigo. »Tedaj je /.../ v časopisu Atlantic Monthly objavil članek »As we may think« z revolucionarno idejo o napravi, ki jo je poimenoval »memex«, razširjen človekov spomin. Predvideval je, da bi na to napravo lahko shranili knjige in zapiske; bila bi avtomatizirana, imela bi tipkovnico, omogočala bi iskanje in bi delovala hitro« (Pečko-Mlekuš 2001, 1). S tem člankom se je tudi prvič razvila misel o elektronskih knjigah.

Definicije pojma *elektronska knjiga* so različne. James E. Gall (2005, 26) trdi, da: »/T/ermin e-knjiga pomeni različne stvari, odvisno od konteksta. V najpreprostejši obliki naj bi se nanašal na kakršno koli besedilno gradivo, ki je digitalno shranjeno in dostavljeno preko elektronskega prikazovalnika.« Hillesund se s trditvijo strinja, hkrati pa poudarja, da je elektronska knjiga običajno zbirka več digitalnih gradiv in dokumentov, ki so oblikovani z namenom prikazovanja na ročnih napravah (mobilnih telefonih, dlančnikih, elektronskih bralnikih, tabličnih računalnikih) in napravah za avtomatsko generacijo govora (Hillesund 2001).

OITP E-book Task Force¹ pravi, da je e-knjiga digitalno izražena pripoved, ki vsebuje besedilo ali drug medij (American Library Association – ALA 2011). Bibliotekarski terminološki slovar pa pravi, da je elektronska knjiga monografska publikacija na elektronskem mediju, predvsem na optičnem disku, internetu, ki se uporablja v elektronski obliki s pomočjo posebne programske opreme na osebni računalniku ali posebni prenosni računalniški napravi (elektronski bralniki) za listanje in branje (Bibliotekarski terminološki slovar).

»S strani tehnološke sestave pa je elektronska knjiga skupek različnih digitalnih dokumentov, ki so konvertirani in sformatirani v obliko, ki se pojavi na zaslonu čitalca. Je digitalna publikacija, ki vsebuje vsebinske mape in dokumente ter različne postavitve strani. Vsebina je narejena iz tekstovnih dokumentov, digitalnih slik, animacij in ilustracij« (Andrejašič 2011, 338). Se pravi, da elektronske knjige ponujajo isto vsebino kot tiskane knjige, torej so njihova elektronska različica.

Ker obstaja veliko različnih definicij, je težko ugotoviti, katera je tista prava. »Včasih ni jasno, ali gre za vsebino elektronske knjige ali pa za napravo za branje te vsebine (terminal, spletni brskalnik na osebnih računalnikih, različnih čitalnikih), kar je potrebno razlikovati« (Pečko-Mlekuš 2001).

3 PRIMERJAVA MED TISKANO IN ELEKTRONSKO KNJIGO

V tem poglavju bom poizkušala izpostaviti razširjene predsodke do e-knjig s pomočjo primerjave med tiskano in e-knjigo. Glede na to, da s hitrim tehnološkim napredkom marsikdo ne more slediti hitremu tempu tehnoloških sprememb, ni nenavadno, da vsako novost spremlja neka začetna zadržanost. Mnogokrat prihaja do ostre razprave med zagovorniki – zgodnjimi uporabniki, ter tistimi, ki prisegajo na staro, preverjeno stvar (v našem primeru tiskane knjige).

Elektronske knjige se bistveno ne razlikujejo od tiskanih knjig, samo prenosni medij je drugačen. Pri tiskani knjigi je prenosni medij papir. Ker pa je e-knjiga digitalna oblika tiskane

---

¹ Je delovna skupina, ustanovljena po letni konferenci v letu 2010. Ustanovljena je bila po predlogu Svetovalnega odbora Urada za informacijsko tehnologijo (Office for Information Technology Policy – OITP), o ustanovitvi delovne skupine za preučevanje številnih vprašanj povezanih z e-knjigo in knjižničarskih storitev (American Library Association – ALA).

knjige, lahko medij variira. »Vsebina elektronskih knjig ni vezana na en dan medij oz. format« (Pečko-Mlekuš 2001). Lahko jo beremo na osebem računalniku, e-bralniku, dlančniku, mobilnem telefonu, tabličnem računalniku itd. Najosnovnejša razlika med tiskano in e-knjigo je, da je prva natisnjena na papir, slednja pa je shranjena v elektronski obliki in nima fizične oblike. »Osnovne značilnosti e-knjige so: ima vsebino, namenjeno branju, in je po dolžini ter obliki predstavitve podobna knjigi; zahteva ustrezno programsko opremo za e-branje; prikaže se na bralni napravi, ki je lahko osebni računalnik ali bralnik« (Jeras 2004, 99).

»Po ugotovitvah znanstvenikov, kot je Jack Goody, je bil izum pisanja najpomembnejši tehnološki preboj v zgodovini človeštva. Spremenil je odnos človeka do preteklosti in odprl pot k pojavu knjige kot zgodovinske sile« (Darnton 2011, 29). Knjiga kot zapis dogodkov in misli se je obdržala od iznajdbe kodeksa nekje okrog časa Kristusovega rojstva pa do danes. »Tehnologija je omogočila prehod iz obdobja, ko je bilo informacij malo in so bile težko dostopne, v obdobje, ko je informacij toliko, da jih ne moremo več obvladovati. Problem ni le količina, pač pa tudi kakovost. Odprtost interneta omogoča, da lahko kdorkoli na internet objavi karkoli. Eden od izzivov sedanjega časa je torej v tem, kako v poplavi informacij čim hitreje in učinkoviteje najti prave in kvalitetne« (Štular 2009, 101). Pri knjigi v tiskani obliki so za kakovost poskrbeli založniki s svojim strokovnim znanjem, saj so na ta način nekako morali med prejetimi publikacijami izluščiti le tiste najkakovostnejše oz. če smo realni, tiste, ki bi se najbolj prodajale. »E-založništvo omogoča velik prihranek pri produkciji in dostavi. Pri e-knjigi so najzanimivejši nizki stroški, nizka cena, dostopnost in distribucija« (Jeras 2004, 99). Ravno zaradi nizkih stroškov, ki jih imajo založniki z e-knjigo, se na trgu pojavljajo manj kakovostna dela, saj je v primeru slabe prodaje strah izgube dobička manjši. Velikokrat se zgodi, da bralec ne ve, ali je izbrana e-knjiga popolna reprodukcija tiskane knjige in se ne more zanašati na to, da ta predstavlja tudi neko umetniško vrednost. »Branje na zaslonih se zdi najbolj primerno za branje lahkih zabavnih vsebin, ki so se tradicionalno prodajale v supermarketih in letališčih kot masovna knjižna dela« (Carr 2013). Kot masovna knjižna dela bi lahko smatrali trivialno ali lahko književnost. Sem spadajo predvsem ljubezenski, pustolovski, zgodovinski ter drugi romani. Le ti so večinoma zelo predvidljivi in širšemu krogu bralcev ponujajo le zabavo in razvedrilo. Ne predstavljajo/vsebujejo pa nobenih poučnih ali etičnih vrednot, ki bi bralcem koristile, kot je to pri klasični književnosti. Nicolas Carr tudi trdi, da so take knjige najbolj pogrešljive, saj jih hitro preberemo, po zaključku branja pa nas pustijo ravnodušne. Zaradi branja takih knjig včasih čutimo celo zadrego, če nas vidijo z njo, zaradi česar postane digitalna različica s svojo

anonimnostjo bolj privlačna. Fenomen, kot je *Petdeset odtenkov sive*, se verjetno ne bi zgodil, če ne bi bilo e-knjig (Carr 2013). Zakaj se ne bi zgodil? Lahko sklepamo, da založniki s to knjigo niso hoteli tvegati in so jo na začetku izdali samo v elektronski različici. Kot sem že zgoraj omenila, je e-knjiga za založnike ali samozaložnike cenejša, tako da jim predstavlja manjše tveganje pri izgubi dobička kot tiskana knjiga. Zato tudi prihaja do poplave najrazličnejših knjig, ki bralcem ne predstavljajo nobene prave kulturne vrednosti in so izpostavljene pozabi. V primeru e-knjig pa se bralec ne more več zanašati na založnike, kot se pri tiskanih knjigah. Ne morem trditi, da založniki izgubljajo monopol, samo strategijo so spremenili. Lahko bi rekla, da se za objavo v tiskani obliki odločajo samo za najkakovostnejše, za objavo v elektronski obliki pa je njihov prag tolerance malce višji. Tako v obtoke prihajajo »nekakovostne knjige«. Največjo bojazen torej kritikom e-knjige predstavlja predvsem njihova kakovost s kulturnega vidika. Bralci bi se morali informacijsko izobraziti in se pri izbiri knjig zanašati ne samo na lastne preference, ampak tudi na druga informacijska orodja, ki bi jim pomagala pri izbiri kakovostnih knjig.

Po Darntonovih besedah velja »tradicionalna« knjiga, knjiga v tiskani obliki za še vedno najbolj razširjeno in priljubljeno izbiro bralcev. »Ni je treba posodablјati ali prenesti iz spleta, dostopati do nje ali jo zagnati, jo vtakniti v električno vtičnico ali sneti z mreže. Zaradi oblike jo je prijetno držati v rokah. In zaradi priročnosti je že tisočletja osnovno orodje za učenje, celo ko jo je bilo treba odviti, da si jo lahko bral (v obliki zvitka in ne kodeksa, sestavljenega iz listov, pritrjenih na platnice), davno preden je Aleksander Veliki leta 332 pr. n. š. ustanovil Aleksandrijsko knjižnico« (Darnton 2011, 64). Temu je res tako, vendar ne moremo zanemariti novih tehnoloških izumov, kot so izboljšanje bralnih naprav (zaslona, teže, vzdržljivost baterije itd.), tako da je branje e-knjige skoraj tako udobno kot branje tiskane. »Vsa nova tehnologija se nagiba k človeku prijaznemu delovanju, ki mu pomaga pri njegovem razvoju in evoluciji. Tudi s tehnologijo tiska knjig, revij, časopisov ter ostalih listin ni nič drugače« (Andrejašič 2011, 337).

S knjigo so nam omogočene različne informacije oz. znanja, lahko nas popeljejo v nevidene svetove in v nas vzbujajo vsemogoče emocije (strah, veselje, tesnoba itd.), ter nam ponujajo sijajno razvedrilo. Kot dokaz za obrambo staromodne knjige Darnton (2011, 42) navaja: »Istočasno lahko vsakdo, ki išče dobro čtivo, vzame v roke tiskan zvezek in z lahkoto lista po njem in uživa ob čarobnosti besed v obliki barve na papirju. Noben računalniški monitor ne daje takega zadovoljstva kot natisnjen list.« »Čeprav je digitalizirana

slika na računalniškem monitorju natančna, ne bo ujela bistvene značilnosti knjig« (Darnton 2011, 41). Povprečnemu bralcu so običajno pri tiskani knjigi pomembne njena velikost (obstaja veliko različnih formatov), občutek papirja, ki ga čuti na svoji koži, ter njen vonj. »Po nedavni raziskavi francoskih študentov je za 43 odstotkov med njimi vonj ena najpomembnejših značilnosti tiskane knjige, tako pomembna, da nočejo kupovati elektronskih knjig brez vonja« (Darnton 2011, 41). Weller (2010) je v intervjuju z znanim ameriškim pisateljem Rayjem Douglasom Bradburyjem izvedel kritično mnenje o e-knjigah in Amazonovem Kindlu. Ray Douglas Bradbury je povedal, da to niso knjige, da računalnika ne moreš držati v rokah tako kot lahko držiš knjigo, ter ne oddaja tistega »čarobnega« vonja, vonja po novi ali stari knjigi, vonja po starem Egiptu (Weller 2010).

Sama hramba, organiziranje, razvrščanje po policah tako nam kot knjižnicam vzame veliko časa, prostora in potencialno denarja. Mnogokrat je priročneje imeti vse knjige zbrane na enem mestu, na primer v e-bralniku, kot na knjižnih policah, ki zavzemajo prostor v naših stanovanjih. Težavo predstavljajo tudi različni formati e-knjig, ki jih določene naprave (e-bralniki) ne podpirajo. Tako smo nekako prisiljeni v branje kupljenih/prenesenih knjig samo na določeni napravi.

Tiskane knjige zagotovo še ne bodo prišle v pozabo, kakor je marsikdo napovedoval. Še vedno se natisne veliko večje število knjig, kot se jih digitalizira. »Po Bowkerjevem svetovnem knjižnem katalogu je leta 1998 na svetu izšlo 700.000 novih naslovov, leta 2003 859.000 in leta 2007 976.000. Kljub trenutni gospodarski krizi bo kmalu vsako leto izšel milijon novih knjig« (Darnton 2011, 12). Zveza evropskih založnikov (FEP – Federation of European Publishers) predstavlja 28 nacionalnih združenj založnikov iz Evropske unije in držav članic Evropskega gospodarskega območja (angl. European Economic Area Member States). V vsakoletnem poročilu, ki temelji na poročilih nacionalnih združenj založnikov in nadaljnjih analizah o evropski književni založniški statistiki (European book publishing statistics), piše, da je bilo v letu 2011 skupno izdanih 530.000 novih knjižnih naslovov kar za 5.000 več kot jih je bilo v letu 2010. Leta 2009 jih je bilo 515.000, leta 2008 510.000 in v letu 2007 490.000. Tako se lahko strinjamo s trditvijo, da tiskane knjige še ne bodo prišle v pozabo in da bo tiskanje knjig še vedno raslo, ne glede na hitro širjenje in adaptiranje e-knjig (Federation of European Publishers 2012).

Uporabljene tehnologije pa predstavljajo tudi težavo, saj lahko podatkovne baze elektronskih knjig hitro zastarajo in pri hitrem napredovanju novih tehnologij postanejo neuporabne. »Če ne bomo rešili neprijetnega vprašanja digitalnega shranjevanja, bodo vsa besedila, ki so nastala v digitalnem okolju, sodila v ogroženo vrsto« (Darnton 2011, 40). Darnton (2011, 41) tudi pravi, da: »Besedil nič ne ohrani bolje kot črnilo na papirju, zlasti takem, ki je bil izdelan pred devetnajstim stoletjem, in razen besedil, napisanih na pergament ali vklesanih v kamen. Najboljša metoda za shranjevanje, ki so si jo doslej izmislili, je staromodna, nemoderna knjiga« (Darnton 2011, 41). Težavo, ki jo predstavlja ohranjanje e-knjig oz. kakršnihkoli digitalnih besedil, rešujejo z digitalno hrambo.² Pri nas se te tematike dotika Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA). »Ta zakon ureja način, organizacijo, infrastrukturo in izvedbo zajema ter hrambe dokumentarnega gradiva v fizični in elektronski obliki, veljavnost oziroma dokazno vrednost takega gradiva, varstvo arhivskega gradiva in pogoje za njegovo uporabo, naloge arhivov in javne arhivske službe ter s tem povezane storitve in nadzor nad izvajanjem« (Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA), Ur. l. RS, št. 30/2006).

»Danes se dogaja z vidika avtorskega prava največja tehnološka sprememba doslej. Digitalna informacijska tehnologija omogoča, da vsakdo sam razmnožuje informacije z enako lahkoto kot kdorkoli drug. Digitalne kopije so enake izvorniku ne glede na to, kdo jih je izdelal in v kolikšnem številu« (Damjan 2011, 71). Enako je pri e-knjigah, saj lahko avtorji, založbe ali kdo drug producirajo veliko število izvodov. Tudi pri tisku tiskanih knjig je prišlo do tehnološkega napredka. Sodobnejša metoda tiska (digitalni tisk) mnogokrat nadomešča klasični tisk, saj predstavlja cenovno ugodnejšo izbiro pri manjših nakladah. Pri digitalnemu tisku se besedilo/slika (v .pdf ali katerem drugem formatu) s pomočjo računalnika pošlje neposredno na tiskalnik. To odpravlja potrebo po tiskarski plošči oz. tiskarskem filmu. S tem se bistveno pospeši postopek tiskanja knjige, vendar pa je produkcija še vedno počasnejša kot pri e-knjigi. »Poglavitna odlika e-knjig je, da je njihovo vsebino mogoče hitro spreminjati in dopolnjevati« (Jeras 2004, 99). Pri marsikateri digitalizirani e-knjigi lahko pride do napak, ki pa so vseeno lažje popravljive kakor pri popravkih tiskane knjige.

---

² Digitalna hramba ali digitalno arhiviranje je aktivno upravljanje digitalnih vsebin skozi čas za zagotovitev stalnega dostopa. To je strategija za zbiranje, ohranjanje in dajanje na voljo digitalne vsebine, zlasti informacije, ki so ustvarjene samo v digitalni obliki, za sedanje in prihodnje generacije (Library of Congress).

»Ko v knjigarni kupimo knjigo, plačamo enkratni znesek ne glede na to, kolikokrat jo bomo prebrali. Knjigo lahko beremo, se naučimo njene vsebine in o njej pripovedujemo prijateljem. Lahko jo posodimo komurkoli, jo prodamo ali podarimo brez avtorjevega dovoljenja« (Damjan 2011, 74). Damjan (2011, 74) tudi trdi, da »E/lektronske knjige bralcem ne ponujajo teh svoboščin. Ni jih mogoče posojati prijateljem, si jih izposoditi v javni knjižnici ali prodati rabljenega izvoda, saj bi vsako od teh dejanj ustvarilo nedovoljeno novo kopijo dela.« Vendar pa so se s časom stvari spremenile. Izposoja e-knjig je v nekaj državah že možna. V Združenih državah Amerike (v nadaljevanju ZDA) kupci Amazonovih ali Barnes & Noble e-knjig lahko posojajo določene knjige svojim prijateljem, ter si jih izposojajo iz javnih knjižnic. Pri nas pa je končno ugledala luč sveta, pod okriljem Študentske založbe, prva slovenska knjižnica z e-knjigami – portal Biblos, kjer je možna izposoja e-knjig.

Tabela 3.1: Primerjava nekaterih lastnosti tiskanih in elektronskih knjig (Pečko-Mlekuš 2001)

lastnosti	tiskana knjiga	elektronska knjiga
kakovost zapisa	dobra, zelo lahko jo beremo	neprirodna, zlasti za branje daljših besedil
trajnost zapisa	500 let, če jo primerno hranimo	mnogo manj, nosilec zapisa lahko hitro zastari
začetni stroški	cena knjige	200 \$ ali več (strojna in programska oprema)
nadaljnji stroški	nizki (prostor, skladiščenje)	primerljivi s tiskano knjigo (plačilo naročnine, stroški dostopa)
preprostost uporabe	odpremo in beremo, delamo beležke	zahteva določeno znanje, da se naučimo uporabe
lastnosti	hitro jo lahko prelistamo	počasno pregledovanje
standardizacija	da	ne, različni formati, ki jih ne moremo prebirati na različni opremi
dodatne lastnosti	-	možnost iskanja, hiperpovezave, tekoče dopolnjevanje

Vir: Pečko-Mlekuš (2001).

Tabela Helene Plečko-Mlekuš je zastarela. Če pogledamo tiskane in e-knjige z vidika kakovosti zapisa, začetnih stroškov, nadaljnjih stroškov, preprostosti uporabe, njenih lastnosti, standardizacije in dodatnih lastnosti, se je stanje e-knjige bistveno izboljšalo. Glede na kakovost zapisa za e-knjigo ne velja več, da je neprirodna za branje daljših besedil. Z razvojem novih tehnologij, kot sta e-črnilo in e-papir, je branje na elektronskem bralniku postalo skoraj identično branju knjige v tiskani obliki. Pri trajnosti zapisa tiskana knjiga zagotovo premaga elektronsko knjigo, saj ob primerni hrambi zdrži tudi npr. 500 let. Česar pa za e-knjigo ne moremo reči, saj lahko nosilec zapisa hitro zastari, če je e-knjiga shranjena v

elektronskemu arhivu, lahko pride do okvare nosilnega medija. To težavo rešujejo z digitalno hrambo digitalnih vsebin. Prav tako pa pri razširjenih delih praktično ni mogoče, da bi prišlo do izgube del, saj je informacija mnogokrat zapisana na različnih medijih (osebni računalnik, na elektronskem bralniku).

3.1 OBVLADOVANJE OBLIK ZAPISOV ZA PRAKTIČNO UPORABO E-KNJIG

S tehnološkim napredkom se je tudi začetni strošek pri elektronski knjigi bistveno zmanjšal. Z vidika strojne opreme lahko dobiš vrhunski elektronski bralnik Kindle že za 69 dolarjev, cene nižjekakovostnih izdelkov (Kitajska) pa se gibljejo med 30 in 50 dolarji. Z vidika programske opreme pa na internetu obstaja veliko brezplačnih programov za branje e-knjig. Tudi uporaba elektronskih knjig je postala preprostejša, saj lahko elektronsko knjigo prenesemo s spleta ter jo beremo na osebni računalnik s pomočjo posebnega programa, na mobilni telefonu (z različnimi aplikacijami), tablični računalnik ali elektronskem bralniku. Z možnostjo internetne povezave na e-bralnik je nakup ali prenos e-knjige bistveno poenostavljen, saj ne potrebujemo podatkovnega kabla/povezave prek osebnega računalnika. Vseeno pa zahteva določeno znanje. Pri uporabi nekako predpostavljamo, da je uporabnik »informatičsko pismen«, se pravi, da mu ni tuja uporaba osebnega računalnika in z njim povezanih naprav. S strani standardizacije formatov e-knjig pa še vedno ni prave rešitve. Rešitev bi lahko predstavljal univerzalen format, ki bi omogočal branje e-knjig na katerikoli napravi. Format .epub je odprt standard za e-knjige, sprejet s strani International Digital Publishing Forum (IDPF)³. Uživa veliko priljubljenost, vendar ga ne uporabljajo vsi; tako še vedno ni standardiziranih formatov elektronskih knjig, da bi jih bilo mogoče brati na katerikoli napravi oz. bralniku (branje Kindlovega .azv formata je možno samo na Kindlu). E-knjige v .epub formatu pa Amazonov Kindle ne podpira. Obstaja veliko brezplačnih pretvornikov e-knjig, kot so npr. HAMSTER Free eBook Converter, eBook Converter Ultimate ter najbolj znan in razširjen Calibre – E-book Management.

Pri bralčevi odločitvi o branju knjig v elektronski obliki v veliki meri vpliva tako izbira medija, naj bo to prenosni (mobilni telefon, e-bralnik, tablični računalnik, prenosni računalnik itd.) ali stacionarni (osebni računalnik PC), kot tudi sam zapis oz. format e-knjige,

---

³ Mednarodni digitalni založniški forum (IDPF) je globalna trgovina in organizacija standardov posvečena krepitevi in uveljavljanju elektronskega založništva ter potrošnje vsebin (International Digital Publishing Forum 2013).

ki je berljiv na izbrani napravi. Tako zaradi nizke informacijske pismenosti velikokrat prihaja do napačne izbire formata e-knjige. To je ena od skrbi, ki jih imajo kritiki glede e-knjige, saj predstavlja mnogokateremu uporabniku oviro pri branju na izbrani napravi. Tako bi moral vsak uporabnik poznati vsaj en program za konverzacijo formatov e-knjig. Spodaj bom predstavila najbolj znanega od njih. Program je bil izdelan s strani Kovid Goyal ter zaposlenih na mobileread.com izključno zaradi nezadovoljivih pretvornikov formatov e-knjig v LRF format, ki ga je podpiral prvi bralnik z e-črnilom (Sony PRS-500). Ime Calibre⁴ je leta 2008 izbrala njegova žena.

Prenos s spletne strani in inštalacija programa je izjemno enostavna. Ko po inštalaciji prvič odpremo program, nam omogoči izbiro jezika (podprt je tudi slovenski jezik) ter izbiro lokacije (npr. prazno mapo), kamor se bodo shranjevale knjige, ki jih bomo dodajali v program. Naslednji korak nam omogoča izbiro naprave, ki jo imamo. Ponuja izbiro naprav najbolj znanih proizvajalcev, kot so Amazon, Apple, Barnes & Noble, Bookeen, Sony, Kobo in drugi. Če svoje naprave med proizvajalci ne najdemo, izberemo »Generic« napravo. S tem se tudi konča sama nastavitvev programa in lahko začnemo z uporabo. Deluje enostavno, saj z njim lahko upravljamo e-knjige, revije, časopise, stripe in drugo.

Ob povezavi bralnika z računalnikom (preko USB kabla) ga ta takoj zazna s prikazom ikone naprave. V mojem primeru zazna bralnik Kindle. Ob kliku na ikono (Kindle) se nam prikaže seznam knjig na »naši« napravi. Prenos knjig iz naprave v knjižnico je enostaven – samo povlečemo in spustimo, to velja tudi v obratni smeri. V primeru, da naša naprava izbrane knjige ne podpira, sam program to zazna in nam avtomatsko ponudi možnost pretvorbe formata, preden jo pošlje na napravo. Omogoča tudi spremembo naslova e-knjige, njenega avtorja, zbirke, založnika. Priročno v primeru, ko nam o določeni e-knjigi manjkajo informacije. Omogoči nam tudi spremembo naslovnice, če nam prvotna ni všeč, poišče pa jo prek spleta. Vmesnik za branje besedila je relativno prijazen uporabniku, saj dopušča urejanje besedila, dodajanje zaznamkov, kot tudi tiskanje besedila. Vendar bi se sama odločila za branje na katerem od drugih programov (npr. Adobe Reader). Najzanimivejša funkcija je ta, da omogoča spletno iskanje e-knjig v spletnih trgovinah, kot so Amazon, Archive.org, Barnes & Noble in druge. O iskani knjigi so podane informacije, ali ima ovitek/naslovnico, naslov,

---

⁴»Beseda »libre« v besedi calibre pomeni svobodo in nakazuje, da je calibre brezplačen in odprtokodni izdelek/produkt, spremenljiv za vse« (Goyal, 2009).

cena in ali je zaščitena z DRM (angl. Digital Rights Managements oz. upravljanje digitalnih pravic).

3.2 PREDNOSTI E-KNJIG

Prednosti e-knjig so naslednje:

- uporaba elektronskega bralnika:
  - je lahek in prenosljiv,
  - ima lahko tudi čez tisoč elektronskih knjig (toliko tiskanih knjig je nemogoče imeti vedno s seboj),
  - pri izposoji knjig ni plačevanja zamudnine, saj izposojena e-knjiga preneha delovati,
  - možnost avtomatskega glasovnega branja elektronskih knjig (text-to-speech funkcija),
  - spreminjanje velikosti besedila (izjemno priročno za slabovidne osebe ali osebe s težavami pri branju. »Amazonov Kindle in Sony Reader eBooks omogočata uporabniku kar dvajsetkratno povečavo besedila, ki omogoča spreminjanje običajne knjige v velik tisk brez dodatnih stroškov« (Burns 2009, 18).),
  - spreminjanje rotacije besedila,
  - hiter prenos (preko USB ali brezžično preko interneta) e-knjige na bralnik,
- uporabniku ni potrebno oditi v knjižnico, da bi dostopal do knjige,
- e-knjige ne potrebujejo posebne dostave ali fizične obdelave kot tradicionalne tiskane knjige (naročilo knjige po pošti),
- ne zasedajo prostora na knjižnih policah
- so cenejše kot tiskane knjige,
- možnost hitrega iskanja po besedilu (navzkrižno iskanje po besedilu),
- preskakovanje,
- branje na različnih napravah (računalnik, telefon in tablični računalnik),
- ko jo kupiš, jo vedno imaš,
- uporaba zaznamkov,
- dodajanje opomb,
- spreminjanje formata e-knjig s pomočjo brezplačne aplikacije Calibre, ki jo prenesemo na naš računalnik ali na spletni stani covert.com oz. kakšni drugi,
- branje na e-bralnikih, ki uporabljajo e-ink tehnologijo in ne LCD zaslonih.

Kot prednost bi lahko izpostavila tudi novo storitev slovenskih knjižnic – izposoja e-knjig. Izposoja je možna prek portala Biblos Lib, ki ga je razvila Študentska založba v sodelovanju z drugimi knjižnicami. Samo predstavitev portala in izposoja bom podrobno predstavila v poglavju 6.1.2. S praktičnega vidika so elektronske knjige bolj prijazne do uporabnika, saj leta lahko prilagodi in rotira besedilo, e-knjigo hitro prenese prek USB-ja ali brezžično prek interneta.

3.3 SLABOSTI E-KNJIG

- elektronski bralniki finančno niso vsem dostopni, vsaj tisti bolj kakovostni (Kindle, Nook, ki stanejo okoli 200 \$),
- prenos e-knjige s spleta (vsak je bil vsaj nekajkrat v knjižnici ali v knjigarni, tako da izposoja ali nakup knjige posamezniku ne predstavlja nobene težave. Uporaba računalnika, interneta, pametnih telefonov itd. pa marsikateremu (predvsem starejši populaciji) predstavlja veliko težavo),
- izrabljena baterija bralnika, zaradi katere moraš bralnik na koncu zavreči (vendar ne vedno),
- branje knjig na računalniškem zaslonu (utrujajoče za oči). »Zaradi preslabe ločljivosti je branje z zaslona počasnejše in naporno, povzroča pa tudi tako imenovani računalniški sindrom, predvsem težave z vidom, glavobole in bolečine v hrbtenici.« (Jeras 2004, 99),
- vse knjige niso še digitalizirane,
- objava tiskane in digitalne različice knjige ni istočasna (včasih traja kar nekaj let, da dobimo tudi elektronsko različico),
- DRM (Digital Rights Managements) oz. upravljanje digitalnih pravic (če je e-knjiga zaščitena z DRM, njenega formata ni mogoče spreminjati (razen, če poiščeš kakšno spletno stran, ki to omogoča, vendar to ni legalno)),
- ni standardiziranih formatov, tako da je branje e-knjig v veliki večini omejeno na določeno napravo. »Konec koncev, kar potrošniki potrebujejo so e-knjige, ki jih lahko kupijo in berejo kjerkoli ob uporabi katerekoli programske opreme na katerikoli napravi, ki jo imajo pri roki, pa naj bo to mobilni telefon, tablični računalnik, prenosnik ali osebni računalnik« (Divakar 2012,111),
- počasnejše branje (»Študija Nielsen Norman Group, ki je primerjala hitrosti branja na Kindle 2, iPad-u, računalniškem zaslonu in staromodnemu papirju, je ugotovila, da je

branje na elektronski tablici kar za 10,7 odstotkov počasnejše kot branje tiskane knjige« (Ching 2010). »Med temi tremi je bilo branje na osebni računalniku (PC) najpocasnejše. Pri primerjavi iPada in Kindla je bilo iz neznanih razlogov branje na iPadu za 6,2 odstotke počasnejše kakor na Kindlu, vendar je bila razlika "statistično neznačilna".« (Ramaiah 2012, 80).

4 RAZPRAVA O TEHNOLOŠKIH LASTNOSTIH E-KNJIGE

»Elektronski bralniki so se prvič pojavili konec devetdesetih let, vendar precej neuspešno. In to predvsem zaradi treh razlogov: zasloni in akumulatorji so bili slabe kvalitete, baza elektronskih knjig je bila majhna in cena visoka« (Janež 2010, 40). Prav zato so postali zanimivi šele z razvojem e-ink črnila. Temelj tehnologij elektronskih bralnikov je bil postavljen leta 1947, ker je Nick Sheridon v Xeroxovem razvojnem centru Palo Alto Research Center (PARC) razvil e-črnilo (Gabrijelčič 2008). Glavne sestavine e-črnila so milijoni drobnih mikrokapsul s premerom človeškega lasu. Vsaka mikrokapsula vsebuje pozitivno nabite bele delce in negativno nabite črne delce, ki se nahajajo v bistri tekočini. Pri uporabi pozitivne smeri električnega polja, se beli delci premaknejo navzgor v mikrokapsuli in postanejo vidni uporabniku kot belo, neobarvano področje, istočasno pa se črne delce potisne navzdol. Če se smer električnega polja spremeni, se kapsule obarvajo črno. E-bralniki so prve naprave, ki koristijo vse prednosti e-ink tehnologije (e-črnilo in e-papir). Tako branje e-knjig na e-bralniku spominja na branje tiskane knjige, le da jo beremo na elektronski napravi. Z uporabo bralnikov, ki uporabljajo tehnologijo e-papirja in e-črnila, je branje precej olajšano, saj naše oči ne trpijo ob daljšem branju ali gledanju kot pri navadnem zaslonu. Tako je branje na elektronskem bralniku primerljivo z branjem tiskane knjige.

Prednost uporabe elektronskega papirja naproti računalnikom ali mobilnim telefonom je ravno pri njegovi lažji berljivosti in manjši porabi energije v primerjavi s tradicionalnimi LCD zasloni, ter v shrambi velike količine podatkov. Spremembe podatkov na elektronskem papirju so hitre in neopazne. Za spremembo besedila v knjigi bi morali celotno knjigo ponatisniti ali pa nekako zamenjati popravljeno besedilo. Težava pa se pojavi v primeru, če se ugotovijo napake v besedilu, ko je knjiga že v prodaji. Mnogi menijo, da ima tiskana knjiga še vedno veliko prednost pred bralniki, saj za njeno uporabo ne potrebujemo električnega napajanja. To drži, vendar so bralniki to težavo premostili ravno z uporabo e-papirja oz. e-

črnila, saj se električna energija porablja samo ob zamenjavi strani. Ravno zato, ker imajo bralniki čedalje večjo avtonomijo baterije, nimamo občutka, da za branje uporabljamo elektronsko napravo. Tako se je uporabniška izkušnja v primeru branja e-knjig bistveno približala branju klasičnih knjig, saj zaslon poizkuša posnemati listanje papirnatih strani. Bralnik v primeru branja knjig v temnem prostoru celo prekaša tiskano knjigo, saj imajo nekateri vgrajeno lučko in tako za branje ne potrebujemo sončne svetlobe ali prižgane luči v sobi. Tako bralniki kot tiskane knjige omogočajo dodajanje opomb in zapiskov, vendar je v primeru dodajanja opomb na bralniku to manj intuitivno. Nekateri bralniki omogočajo deljenje opomb in zaznamkov/poudarkov z različnimi socialnimi omrežji (Facebook, Twitter). Se pravi, da lahko uporabnik deli svoje misli ali najljubši citat oz. odlomek v knjigi s potencialno zelo široko skupino ljudi. V primeru tiskane knjige pa svoje zaznamke v knjigi ne moreš tako uspešno deliti z drugimi, saj si omejen na prenosni medij (knjigo). Prav tako bi bila hramba 1.000 tiskanih knjig velik zalogaj za posameznika, vsaj s strani prostora ter časa, ki bi ga porabil za njeno vzdrževanje. Tudi predstava, da bi s seboj na počitnice vzeli vseh svojih »tisoč« knjig, je nepredstavljava, kar pa je v primeru e-bralnika možno. Prednost bralnika je ravno v njegovi zmožnosti hrambe velikega števila knjig. Samo hrambo knjig na elektronskem bralniku so celo izboljšali, saj lahko nekaterim povečamo kapaciteto pomnilnika s pomnilniško kartico in tako na bralniku shranimo še več knjig. Ponudnika Barnes & Noble (Nook Simple Touch in Nook Simple Touch with Glow Light) in Sony (Sony eReader) omogočajo razširitev pomnilnika z microSD spominsko kartico do 32 GB spomina.

Možno slabost nam lahko predstavlja samo poškodba e-bralnika, saj bi s tem izgubili vso svojo zbirko. Vendar nekateri ponudniki ponujajo rešitev. Amazon, Barnes & Noble in Kobo v svojo ponudbo vključujejo brezplačno hranjenje kopij kupljenih e-knjig v oblaku in nam v primeru poškodbe bralnika ali nakupa novega ponovno sinhronizira našo zbirko na e-bralnik. Ko se mi je poškodoval Amazonov bralnik Kindle Keyboard, kupljen v Združenih državah Amerike, so mi pri tehnični podpori uporabnikom ponudili možnost zamenjave poškodovanega bralnika z novim. Poslali so mi novega ter mi bremenili račun v le tej vrednosti, dokler nisem starega poslala nazaj. Krili so tudi vse stroške poštnine. Ob registraciji novega bralnika se je avtomatsko sinhronizirala moja celotna zbirka (vendar samo kupljene knjige prek Amazona). Tako, da lahko rečem, da je moja izkušnja z Amazonom odlična.

Elektronski bralniki ne glede na manjše pomanjkljivosti vedno bolj pridobivajo mesto med napravami, ki jih predvsem mladi uporabljajo vsak dan (gradivo v elektronski obliki, razdeljevanje bralnikov).

Tisti »pravi« bralniki uporabljajo e-ink črnilo in tisti najbolj zagreti bralci raje izberejo le-tega, saj v primerjavi z ostalimi napravami (računalniki, tablični računalniki, telefoni), ki imajo LCD zaslone, ne odbijajo svetlobe. Za nakup bralnika se največkrat odločajo predvsem veliki ljubitelji knjig, saj jim bralnik predstavlja »igračko«, ki jo preprosto morajo imeti, če hočejo slediti novim trendom in hitremu tempu življenja. Ker veliko časa preživimo zdoma (v službi ali na poti), je marsikomu bralnik primernejša izbira prav zaradi njegove priročnosti (teže) in zmožnosti hrambe velikega števila knjig. Za bralnik se odločajo tudi mladi, ki v njem prav tako vidijo neko novo »igračko«, s katero se lahko postavljajo pred vrstniki, vendar je vseeno uporabna. Darnton (2011, 11) pravi, da je to: »Rod, ki je že »od rojstva digitalen«, je »vedno priklopljen«, vsepovsod se pogovarja po mobilnih telefonih, tipka sporočila in je mrežno povezan v dejanski ali namišljeni stvarnosti.« Nekateri poleg branja knjig, časopisov, revij, stripov podpirajo tudi predvajanje glasbe in uporabo interneta, kar mlade še posebej privlači. Na odločitev za nakup e-bralnika pa seveda vpliva tudi informacijska pismenost uporabnika. E-bralnika ni težko uporabljati, vendar vseeno zahteva določeno znanje, kot sta npr. nakup in prenos datoteke (e-knjige) s spleta na bralnik.

Pri izbiri »pravega« bralnika je veliko dejavnikov. Spodaj so predstavljene ključne stvari, na katere mora biti potencialni kupec pozoren ob izbiri bralnika.

4.1 NA KAJ BI UPORABNIKI MORALI BITI POZORNI PRI NAKUPU E-BRALNIKA

Za uporabnika pri izbiri bralnika ne bi smela biti pomembna samo njegova cena. Osredotočiti bi se moral predvsem na njegovo uporabnost. Berljivost knjig na e-bralniku je pri tem ključnega pomena. Kot sem že zgoraj omenila, »pravi« bralniki oz. bralniki, namenjeni izključno branju e-knjig, uporabljajo e-ink črnilo, ki ne odbija svetlobe kot navadni LCD zasloni in so berljivi tudi pri močni sončni svetlobi. Prav tako kot je papir pri tiskani knjigi. Za zahtevnejše uporabnike priporočam izbiro bralnika z vgrajeno lučko, ki omogoča branje tudi v temi. Pomembna je tudi resolucija zaslona, saj boljša kot je resolucija, bolj definirano oz. ostro je besedilo. Za uporabnika morajo biti pomembne tudi fizične lastnosti bralnika, kot

so velikost, teža in ohišje. Bralnik mora biti lahek in vzdržljiv, da ga brez težav držimo v rokah poljubno dolgo in vzamemo s seboj kamor koli, ne da bi nas skrbelo, da nam bo razpadel v rokah. Poudarek bi dala tudi na življenjsko dobo baterije (uporabnik naj izbere tistega, ki ob normalni uporabi zdrži več tednov brez polnjenja). Tako ne bomo imeli občutka, da uporabljamo elektronsko napravo in tudi sam preskok iz branja tiskanih knjig na elektronske ne bo tako težak. Za lažji prenos oz. nakup knjig brez zamudnega priklapljanja na osebni računalnik je pametno izbrati bralnik z WI-FI povezavo ali vgrajenim 3G mobilnim omrežjem, preko katerega je prenos storjen v trenutku. Za najzahtevnejše uporabnike pa priporočam izbiro bralnika z razširljivim pomnilnikom (SD pomnilniška kartica). Ko smo ravno pri prenosu oz. nakupu knjig direktno prek bralnika, bi izpostavila pomembnost ponudbe e-knjig, dostopa do spletne trgovine, ki ponuja e-knjige, ter formate, ki jih izbran bralnik podpira (več formatov, bolje je). Leta 2010 si moral za katerikoli model elektronskega bralnika (e-bralnik) odšteti več kot 200 dolarjev, sedaj pa lahko Amazonov najosnovnejši model Kindle kupiš za samo 69 dolarjev, Nook za 79 in Sony Reader za 129 dolarjev. S hitrim razvojem novih tehnologij in hitro razvijajočim se trgom, kjer trg obvladuje peščica velikih ponudnikov, se konkurenčnost kaže v nižanju cen. Najbolje je izbrati bralnik od bolj znanega ponudnika na trgu (Amazon, Barnes & Noble, Sony, Kobo), saj imajo veliko ponudbo e-knjig različnih cenovnih razredov. Pametno je tudi preveriti, ali izbran bralnik podpira izposojlo knjig. Dobro je, da lahko vso vsebino, ki jo imamo na e-bralniku, shranimo v oblak, saj s tem ob izbrisu podatkov na bralniku ne izgubimo naše celotne knjižne zbirke. Amazon shranjevanje v oblaku omogoča samo za vsebine, kupljene prek/na njegove/i spletne/i strani. Za uporabnike, ki radi prebirajo čtivo v tujih jezikih, je pomembna tudi funkcija, ki jo podpirajo nekateri bralniki, in sicer vgrajen slovar, ki nam neznano besedo prevede v samem besedilu. Tako nam je prihranjeno odpiranje in zamudno iskanje po slovarju. Pri izbiri bralnika naj se uporabnik osredotoči tudi na možnost nastavljalnosti pisave, dodajanje opomb in beležk ter možnost sinhronizacije z drugimi napravami tako, da lahko beremo knjige tudi na drugih napravah.

5 DELEŽNIKI

V pričujočem poglavju bom predstavila ključne deležnike, avtorja, založnika in bralca oz. uporabnika, kjer bom s kulturnega, ekonomskega in pravnega vidika predstavila prednosti, slabosti, grožnje in priložnosti, ki jih e-knjiga predstavlja vsakemu vpletenemu (avtorju, založniku in uporabniku). Poizkusila bom predstaviti, kako na vsakega deležnika vpliva nova tehnologija – v tem primeru e-knjiga.

V Zakonu o avtorski in sorodnih pravicah (ZASP-UPB3, Ur. l. RS, št. 16/2007) je zapisano, da je avtor fizična oseba, ki je ustvarila avtorsko delo. Za avtorja velja tisti, katerega ime, psevdonim ali znak je na običajen način naveden na delu ali objavi dela, dokler se ne dokaže nasprotno. V primeru, da je delo napisalo več oseb, govorimo o soavtorstvu (ZASP-UPB3, Ur. l. RS, št. 16/2007 – 10. in 11. člen). Založnik je pravna oseba, pri kateri se avtor z založniško pogodbo zaveže prenesti na založnika pravico reproduciranja svojega dela v obliki tiskanja in pravico distribuiranja primerkov dela, založnik pa se zaveže, da mu bo za to plačal honorar ter delo reproduciral in distribuiral (ZASP-UPB3, Ur. l. RS, št. 16/2007 – 58. člen). Torej se založnik ukvarja z reprodukcijo in distribucijo avtorskih del. Uporabnik oz. bralec je fizična ali pravna oseba, ki avtorsko delo uporablja za branje, ter z njim razpolaga. Ravno z razvojem papirja in Gutenbergovega tiskarskega stroja, ter kasneje interneta so postale knjige tako razširjene in s tem dostopnejše širši množici. »Skokovito je naraslo število avtorjev in število bralcev. Število ljudi, ki so bili vključeni v ustvarjalne procese, se je bistveno povečalo« (Turk 2009, 86). Tako je smotno, da preverimo, kako pojav e-knjige vpliva na ključne deležnike v življenjskem ciklu knjige. Osredotočila sem se na najpomembnejše vidike, ki zadevajo ključne deležnike, in sicer na kulturni, ekonomski in pravni vidik. Kulturni vidik je pomemben predvsem zato, ker informacije vplivajo na naše dožemanje sveta in s tem na življenje in kulturo vsakega posameznika. Ravno z večjo pismenostjo in izobrazbo so informacije dosegle več ljudi in s tem pomagale pri širitvi znanja. Knjige prav tako predstavljajo kulturno dediščino. Razvoj interneta in s tem e-knjig pa je tako avtorju kot založniku odprl veliko novih poslovnih priložnosti, ki pa so še vedno premalo izkoriščene. Pomen pravnega vidika pa je pomemben predvsem zato, ker pravo določa pravila, ki urejajo najpomembnejše odnose v družbi. Ta pa se z vsako novostjo, kakršno predstavlja tudi pojav e-knjig, na novo presojujejo.

5.1 AVTOR

5.1.1 Kulturni vidik

S knjigo se posameznik seznanja že kot otrok. Navadno nam jo predstavijo starši, ko nam berejo pravljice za lahko noč. Kasneje se z njimi malo bolje seznanimo v šoli, kjer se naučimo branja in pisanja (če nas tega ne naučijo že doma). Prava povezava pa se vzpostavi z obiskovanjem knjižnic, kjer si sami izposojamo knjige. Mnogo uporabnikov pa se je odločilo za nakup e-bralnikov in se zanašajo na to, da bodo knjige dobili v knjižnici. Zaradi interneta so postale elektronske knjige dostopnejše, njihova distribucija pa je postala hitrejša.

Elektronske knjige prevzemajo v družbi vodilno vlogo, čeprav so še vedno zelo pomembne tudi tiskane knjige. Elektronska knjiga je še vedno knjiga in je pomembna za širjenje bralne kulture. Kovač pravi, da je knjiga kot taka informacijsko orodje za prenos kulture in znanja (Kovač 2010). »Internet se uporablja za širjenje informacij, kjer ga lahko posameznik ali institucija oz. organizacija uporablja na dva načina: kot prejemnik ali ustvarjalec vsebine« (Krekovic 2003, 4). Z digitalizacijo knjig so hoteli izboljšati dostopnost tiskanih knjig oz. izboljšati dostop do znanja.

»S pomočjo knjig se razvija naša kultura, oblikuje se naša zavest in rojevajo se nove ideje. V petstotih letih obstoja je vplivala na izobraževanje in mišljenje ljudi po celem svetu« (Andrejašič 2011, 337).

Internet kot tehnološka oz. informacijska inovacija vpliva na način ustvarjanja kulture, čeprav marsikdo sploh ne opazi teh sprememb. Mnogi avtorji se za objavo svojih del zatečejo na internet, kjer jih lahko nemoteno objavljajo in s tem pripomorejo k svoji boljši uveljavitvi in prepoznavnosti. Z uporabo informacijskih tehnologij, kot je internet, lahko izrabijo orodja ter pridobijo znanje in izkušnje, s čimer njihova dela postajajo globalno dostopnejša in odprta za širšo javnost (Krekovic 2003). Internet jim omogoča nekakšno svobodo pri ustvarjanju, saj niso več tako odvisni od založb, ki bi izdale njihovo knjigo. Da založnik izda knjigo, mora biti dobra oz. mora nekako dosegati pričakovane standarde oz. v večini pričakovan prihodek od prodaje. Le tu pa lahko izpostavim kakovost e-knjig kot slabost. Posamezen avtor se lahko izgubi v množici drugih avtorjev, saj njegova dela, kljub temu, da mu e-knjiga omogoča boljšo prepoznavnost, dostopnost ter boljše širjenje svoje ideje, ostanejo skrita. Bralec v

poplavi e-knjig oz. poplavi novih avtorjev težko poišče tistega »kakovostnega«. S tem avtorji nekako ne dobijo tistega priznanja kot so ga včasih. Kot možno grožnjo e-knjigi pa bi lahko izpostavila upad umetniške vrednosti literature, saj v primeru samozaložništva ni selekcije s strani založbe.

5.1.2 Ekonomski vidik

Svojo priljubljenost pri širši javnosti so e-knjige pridobile s svojo dostopnostjo, preprostostjo uporabe (prenos na osebni računalnik ali branju namenjeni napravi – elektronski bralnik) in v času krize z nižjo ceno (v večini so cenejše od tiskanih). »Digitalizacija spodbuja ustvarjanje tudi zato, ker se poceni distribucija oziroma se zmanjša razdalja med ustvarjalci in »uživalci« njihovih del« (Bogataj Jančič 2008, 59). Avtorju se z e-knjigo odpirajo novi ekonomski trgi na internetu ravno zaradi dostopnosti ustvarjenega dela »potrošniku" kadarkoli in kjerkoli.

Težava se kaže predvsem na ekonomskem vidiku, saj je velika konkurenca, s katero mora avtor »tekmovati«, da si omogoči možnost zaslužka. Novi ekonomski trgi večini avtorjem še vedno predstavljajo neraziskano področje, tako da bi morali postaviti nove ekonomske modele ali nekako izboljšati obstoječe ter si tako zagotoviti boljši položaj na trgu in s tem večji dohodek (samopromocija, prodajanje samega sebe). Eden od odkritih podpornikov P2P strani (»piratov«) je brazilski pisatelj Paulo Coelho, ki podpira nelegalen prenos svojih besedil že od leta 1999, ko je bila na Pirate Bay objavljena njegova knjiga *Alkimist*. Coelho pravi, da se je za to odločil takoj, ko je izvedel. Pravi pa tudi, da je kar nekaj njegovih knjig na P2P straneh in da prodaja tiskanih knjig narašča, odkar so jih bralci objavili na P2P straneh (Flood 2012). Paul Coelho v svojem blogu pravi, da »piratstvo« deluje kot nek uvod v delo nekega umetnika. Če vam je všeč njegova ali njena ideja, potem jo boste želeli imeti v svoji hiši; dobra ideja ne potrebuje zaščite (Coelho 2012). Včasih so strahovi samo del »predsodkov«, ki jih gojimo do novosti. V njegovem primeru je izmenjava e-knjig na P2P straneh povečala prodajo, čeprav predstavlja največji strah avtorja ravno izguba morebitnega zaslužka. Prav tako ni veliko avtorjev, ki bi živeli oz. preživeli izključno s pisanjem knjig, zato se ob tem lahko vprašamo, če sploh prejmejo primerno (nadomestilo/plačilo) s strani založb.

Največjo ekonomsko grožnjo predstavlja piratiziranje. Največ »brezplačnih« elektronskih knjig najdemo na P2P (peer to peer) omrežjih (torrenti), ki omogočajo izmenjavo datotek preko interneta, ki pa navadno niso zakonite, ter na specializiranih forumih, ki ponujajo spletne povezave do drugih strani za prenos književnih del. »Forum je spletna aplikacija, ki omogoča razpravo, izmenjavo mnenj, komentarjev in nasvetov med uporabniki interneta« (Safe.si). Ker pa so uporabniki interneta anonimni, je njihovo kršenje avtorskih pravic težje sledljivo. »Za tiste, ki skušajo v digitalnem okolju uveljavljati svoje avtorske pravice, pomeni anonimnost uporabnikov interneta za zdaj skoraj nepremagljivo težavo« (Bogataj Jančič 2008, 57).

Lloyd Shepherd, avtor knjige oz. novele *The English Monster* v članku s svojega zornega kota opisuje razpravo s t. i. »pirati«, ki so na spletni strani Mobilism podali prošnjo po elektronski »piratski« verziji njegove knjige. V želji, da bi spoznal, kaj se pleče po glavah prenašalcev nelegalnih vsebin, je odprl novo temo z naslovom *Pisatelj išče razumevanje* (angl. *Novalist seeking understanding*). V forumu se je spraševal, kako opravičujejo svoja dejanja in ali bi jih sploh morali. Prav tako se je tudi spraševal, če se sploh zavedajo, da s svojim ravnanjem škodujejo kulturi na dolgi rok in avtorjem jemljejo spodbudo do pisanja (Sheperd 2012). Nekako ga razumem, zakaj bi se trudil s pisanjem knjige npr. dve leti, če pa bo zunaj takoj piratska verzija knjige, od katere ne bo imel nobene ekonomske koristi.

Na svoja vprašanja je dobil nekaj zanimivih odgovorov oz. utemeljenih razlogov za piratstvo:

- deljenje oz. izmenjava knjig je dobra publiciteta za avtorja,
- ljudje, ki veliko potujejo, imajo radi priročnost elektronskih knjig in se čutijo upravičene do brezplačnega izvoda, če že imajo kupljeno knjigo v tiskani obliki,
- ta vrsta »brezplačne delitve« omogoča ljudem vpogled v knjige oz. »preizkus« knjige (Sheperd 2012).

5.1.3 Pravni vidik

Prav zaradi razsežnosti interneta in njegovega vpliva se mora avtorsko pravo vedno znova prilagajati novim razmeram (spremembe in dopolnitve zakona). V slovenski zakonodaji je avtor fizična oseba (10. člen ZASP) in ne pravna oseba, ki je delo ustvarila. Navadno je avtor naveden z imenom ali z njegovim psevdonimom na ustvarjenem delu. Če avtor ni znan,

je avtor dela tisti, ki delo izda oziroma objavi, ko se ugotovi, kdo je avtor, se pravice prenesejo od izdajatelja na pravega avtorja, če s pogodbo ni določeno drugače (11. člen ZASP). V primeru, da je avtorjev več, so vsi soavtorji in imajo vsi avtorsko pravico na ustvarjenem delu (12. člen ZASP). John Ewing v svojem članku pravi, da avtorska pravica ni namenjena avtorjem in pri njej ne gre za pravičnost. »Avtorska pravica je kompleksen sistem zakonodaje in tradicij, kreirane za uravnoveženje pravic in interesov treh skupin vključenih/sodelujočih v založniški dejavnosti – avtorji, založbe in javnost oz. publika« (Ewing 2003, 2).

Z vsesplošno informatizacijo pa se pojavlja vprašanje intelektualne lastnine. Ljudje avtorskih pravic in intelektualne lastnine ne poznajo prav dobro, zato je večja osveščenost o pomenu avtorskih pravic in avtorskega prava na tej točki ključnega pomena. Ker avtorji niso pravniki, se velikokrat dogaja, da ne vedo, kako lahko svoje delo zaščitijo v primeru izdaje e-knjige. Mnogokrat se morajo zaradi nepoznavanja prava zateči k pravnikom, s tem pa se jim zopet povečajo stroški, saj morajo strokovne konzultacije pri odvetniku plačati.

Tako prednost kot priložnost vidim v možnostih, ki nam jih ponuja uporaba svetovnega spleta. Na njem se avtorji lahko sami seznanijo z najboljšimi pravnimi možnostmi, kot je npr. zaščita dela pod licenco. Licenca je avtorjevo dovoljenje uporabe njegovega dela oz. stvaritve. »Namen prostih licenc je podeliti kar najširši spekter pravic in približati delo pravno nezavarovanemu statusu, ne da bi se avtor s tem svoji pravici odpovedal« (Damjan 2011, 172–3). Licence odprtih vsebin so nove pogodbene oblike pri uporabi avtorskih del, ki jih na splošno lahko označim kot licence »odprtih vsebin« (angl. Open Content Licence). »Izvirajo iz prepričanja nekaterih avtorjev oziroma njihovih združenj (npr. Creative Commons, Free Software Foundation, Open Source Initiative itd.), da naj njihova dela svobodneje krožijo med uporabniki, da pa na njih vseeno zadržijo nekatere avtorske pravice« (Trampuž 2006, 375). Najbolj znane licence so licence Creative Commons (v nadaljevanju CC), o kateri se lahko avtor seznanja na njihovi uradni strani. To je ena od najbolj znanih neprofitnih družb oz. organizacij, ki jo je ustanovil Lawrence Lessing in ponuja že vnaprej pripravljene licence. CC poizkuša preko brezplačnih licenc oz. brezplačnih pravnih elementov izboljšati oz. omogočiti boljše širjenje in izmenjavo znanj in ustvarjalnosti. »Njen cilj je oblikovanje *razumne* avtorske pravice; namesto gesla *vse pravice pridržane* zato uporablja načelo *nekatero pravice pridržane*« (Damjan 2011, 91). Oznaka dela oz. stvaritve z licenco CC ne pomeni, da se avtor odreka svoji avtorski pravici, ampak pomeni, da njegovo

delo lahko uporabljajo vsi, vendar pod določenimi pogoji. Pred odločitvijo oz. uporabo določene CC licence se mora avtor prepričati, če je delo, ki ga hoče zavarovati, sploh možno zavarovati. Zavarujemo lahko samo tista dela, ki so zaščiteni z avtorskimi pravicami. Prepričan mora biti tudi, da je on imetnik avtorske pravice. V večini primerov je imetnik avtorske pravice tudi dejanski ustvarjalec dela, ki ga hoče zaščititi z licenco CC. Če bi hoteli zaščititi delo, ki smo ga naredili oz. ustvarili na delovnem mestu, mi sami ne bi bili imetniki avtorske pravice, ampak naš delodajalec. Pomembno je tudi, da natančno ve, kaj hoče licencirati. Razumeti mora tudi, kako licence CC delujejo. »Licence Creative Commons vam omogočajo nadzor nad tem, kako lahko drugi uporabljajo vaše avtorsko delo – ali ga lahko kopirajo, ali lahko naredijo predelavo ali priredbo vašega dela, ali ga smejo distribuirati in/ali smejo z njim služiti denar« (Creative Commons Slovenija). Najpomembneje pa je, da se zavedamo, da CC licence ni možno preklicati, lahko samo prenehamo distribuirati delo pod to licenco. Tu pa se pojavi težava, saj je delo, ki smo ga zaščitili pod CC licenco, že v obtoku.

Zaradi vse pogostejših in medijsko odmevnih procesov, tožb ter posledično visokih odškodnin, predvsem v gospodarstvu zadnje čase prihaja do globljega spoznavanja problematike ter posledic, ki jih neupoštevanje avtorskih pravic in intelektualne lastnine prinaša. Tako postaja Zakon o avtorski in sorodnih pravicah vedno bolj znan tudi laikom.

Svetovni splet pa avtorju predstavlja tudi grožnjo. »Digitalna tehnologija je prinesla nove možnosti izkoriščanja avtorskih del, ki se kažejo tudi kot možnost za množične kršitve avtorskih del« (Bogataj Jančič 2008, 48). Avtorica (Bogataj Jančič 2008) meni tudi, da je nadzor nad delom težko omogočiti ravno zaradi distribucijskih možnosti, ki jih uporabnikom predstavlja internet. Tako avtorji zelo težko sledijo, kako in za kaj se njihovo delo uporablja. Ravno internet uporabnikom omogoča največ možnost oz. priložnosti za kršitev avtorskih pravic, saj je kršitvam mnogokrat zelo težko slediti. Res, da Zakon o avtorski in sorodnih pravicah postaja vedno bolj znan tudi laikom, vendar bi ga morali v marsikaterem pogledu posodobiti in prilagoditi sodobnim potrebam po zaščiti avtorskih del.

5.2 ZALOŽNIK

5.2.1 Kulturni vidik

»Založniki so vratarji, ki nadzorujejo pretok znanja. Iz neskončne zaloge snovi, primerne za objavo, izberejo tisto, za kar v skladu s svojim strokovnim znanjem in osebnim prepričanjem mislijo, da bo šlo v denar ali bi vsaj moralo iti« (Darnton 2011, 13). Se pravi, da je njihova najpomembnejša vloga izbor vsebin, ki se bodo razširjale v knjižni obliki. Se pravi nekako skrbijo, da v obtok pridejo samo dela s kulturno oz. umetniško vrednostjo, ki pripomorejo k bralčevi izobraženosti in ne samo razvedrilu.

»Že prvi založniki, tiskarji, so se pri vsaki knjigi srečevali s podobnimi nalogami in težavami kot današnje založbe – od izbire rokopisa in pridobitve pravic za natis prek zbiranja sredstev, tiska in vezave knjige do nadomestila avtorjem in prodaje« (Jeras 2004, 113). Internet in nove informacijske tehnologije so temeljito spremenile načine založništva. Sedaj lahko na internetu najdemo skoraj vse, saj časopisi in revije objavljajo svoje izdaje tudi na spletu. Prav tako so nam v digitalizirani obliki dostopne mnogokatero periodične publikacije. »Preučevalci zgodovine knjig trdijo, da avtorji pišejo besedila, knjige pa izdelujejo strokovnjaki za to obrt in opravljajo naloge, ki daleč presegajo izdelovanje in širjenje nekega proizvoda« (Darnton 2011, 13). »Če hočemo /.../ napraviti knjigo, jo moramo preurediti, ponekod skrajšati, drugje razširiti, jo prilagoditi potrebam nepoklicnega bralca in jo predelati od začetka do konca, po možnosti pod vodstvom izkušenega urednika. Uredniki takim predelavam pogosto rečejo »dodana vrednost«, dodajo pa le del vrednosti, ki gre v knjigo. Strokovne ocene, oblikovanje strani, postavitev, tisk, trženje, propaganda – potrebna je cela mavrica znanj« (Darnton 2011, 68). Tako lahko z novim medijem založbe bolje zadovoljujejo želje kupcev. Z novim trgom se založbam odpirajo nove možnosti, kot je popularizacija novih žanrov in izdajanje novih knjig neveljavljenih avtorjev v elektronski obliki.

»Merila pomembnosti se spreminjajo iz roda v rod, zato ne moremo vedeti, kaj bo pomembno za naše potomce« (Darnton 2011, 39). »Ocene založnikov, utemeljene z dolgoletnimi izkušnjami in trgom idej, odločajo, kaj bo prišlo do bralcev, ti pa se morajo v dobi, za katero je značilna preobilica informacij, le še bolj zanesti nanje. Knjižni izvedenci z izbiranjem besedil, urejanjem, oblikovanjem, da postanejo primerna za branje, in

seznanjanjem bralcev z njimi opravljajo delo, ki bo preživelo vse tehnološke spremembe« (Darnton 2011, 13). Le to pa predstavlja grožnjo kulturi, saj se lahko pojavlja širjenje samo določenih vrst literature z nizko kulturno vrednostjo. Kulturni in ekonomski vidik sta si velikokrat nasprotna, saj so izdaje e-knjig za založnike mnogokrat cenejše, zato jih ni strah tveganja izgube dobička, čeprav iz umetniškega vidika knjiga ni pretirano dobra. Ravno zaradi cenovnih ugodnosti, ki jih e-knjiga ponuja založnikom, bi se lahko pospešila diverzifikacija ponudbe.

5.2.2 Ekonomski vidik

E-knjige založnikom odpirajo vrata v nove trge, ki jih predstavlja svetovni splet. S tem pa ohranjajo konkurenčnost na že obstoječih trgih. »Radi bi vodili igro, jo prevzeli, posedovali. Seveda tekmujejo med seboj, toda to počno tako krvoločno, da se bodo pobili med seboj. Njihov boj za obstanek pelje proti oligopolu, za tistega, ki bo zmagal, pa bi zmaga lahko pomenila poraz splošne blaginje« (Darnton 2011, 23). Res je, odpirajo se jim novi trgi, ki pa jih morajo dodobra raziskati. Brez raziskave trga in priprave promocijskih strategij jim uveljavitev na trgu ne bo uspela.

»Knjižnične zbirke, ki so z nezaslišanimi količinami vloženega denarja in dela nastajale dolga stoletja, je zdaj mogoče kot bi mignil digitalizirati s sorazmerno nizkimi stroški - seveda v milijonih dolarjev, kar je prava malenkost v primerjavi z investicijami, ki jih je ustvarila« (Darnton 2011, 22). To založnikom predstavlja tudi eno od prednosti, ki jo zanje predstavlja e-knjiga. Založniki si z uveljavitvijo na novih trgih obetajo večji dobiček, saj z izdajo e-knjige neuveljavljenega avtorja ne tvegajo tako velikih izgub kot pri izdaji velikih naklad tiskanih knjig, ki se ne prodajajo po njihovih načrtih. Vendar zaradi dragih avtorskih pravic navdušenje založnikov nad e-knjigami ni pretirano, saj nimajo vzpostavljenega dovolj dobrega poslovnega modela. »Drugič, v večini držav EU so davki na e-knjige dvakrat ali trikrat višji od davkov na papirne knjige. Tako je zaradi precej čudne odločitve Evropske komisije, da "knjiga na kakršnemkoli fizičnem nosilcu velja za blago, prenos e-knjige na bralnik pa je definiran kot storitev, zaradi česar se obračunavata različna davka na dodano vrednost"« (Kovač, 2010). »Kovač je še poudaril, da v Sloveniji visoki davki na e-knjige (ki so dediščina evropskega problema) in višje licenčnine pri prevodih izničijo prihranek pri tisku in skladiščenju, zato v Sloveniji cene e-knjig ne morejo biti bistveno nižje od cen žepnic. Opozoril je še na visoke rabate Amazona, kjer manjšim partnerjem zaračunavajo okoli 70-

odstotne rabate, kar pomeni, da avtorju in založniku od prodaje knjige ne ostane kaj dosti, založnik pa je lahko celo v izgubi« (Teran Košir 2012). Prav zaradi tega e-knjige v Sloveniji niso še tako razširjene. V manjšem obsegu pa založnikom grožnja predstavlja samozaložništvo.

5.2.3 Pravni vidik

Založniki v veliko primerih avtorjem olajšajo izdajo knjig in jih seznanijo z njihovimi pravicami. »Razvoj informacijsko komunikacijskih tehnologij je pomembno vplival na možnost reproduciranja in distribucije avtorskih del, zaradi česar so tradicionalne oblike varstva avtorskih pravic mnogokrat neučinkovite. Kljub temu pa razvoj tehnologij hkrati omogoča nove in bolj učinkovite tehnične načine nadzora nad uporabo avtorskih del in s tem povezano uveljavljanje avtorskih pravic« (Dimc in Dobovšek 2012, 68). Eden od teh sistemov je tudi digitalni sistem za upravljanje pravic (angl. Digital Rights Management System – DRM). Se pravi, da je DRM sistem narejen za zaščito avtorskih del pred potencialnimi zlorabami. Večina trgovcev in prodajalcev e-knjig uporablja programsko opremo za upravljanje digitalnih pravic – DRM, ki »/.../ omejuje dostop, kopiranje in tiskanje vsebin v skladu s pravili, ki jih določa nosilec avtorskih pravic« (Layton 2006). »Takšni sistemi niso oblikovani le za zaščito vsebine (za preprečevanje dostopa in nadzor uporabe), ampak tudi za lažjo distribucijo vsebine, torej za lajšanje trgovine z avtorskimi pravicami in avtorskimi deli na medmrežju (Ottolia v Bogataj 2008, 70). S tem pa poizkušajo zamejiti grožnjo piratiziranja. Da lahko založniške družbe ali proizvajalci e-knjig distribuirajo ali prodajajo avtorsko varovana dela, morajo pridobiti pooblastilo imetnika avtorske pravice. Nepooblaščen izvod avtorsko varovane knjige na elektronskem bralniku lahko privede do pravnih posledic, kot je tožbenih zahtevkov (LaMance 2010).

»Pomemben razlog, da se elektronskega založništva izogiba veliko avtorjev in založb, je tudi vprašanje zaščite avtorskih pravic, ki ostaja eno najpomembnejših vprašanj pri elektronskem založništvu« (Janež 2010, 12). Pridobitev avtorskih pravic je zamudno in drago početje. Založnik mora preveriti, če je za objavljanje dela že sklenjena pogodba ter ali lahko pridobi pravice tako za izdajo v tiskani kot tudi v digitalni obliki.

5.3 UPORABNIK

5.3.1 Kulturni vidik

Z vedno večjim uveljavljanjem elektronskih besedil, dela z visoko umetniško, kulturno in znanstveno vrednostjo, kot tudi s povsem zabavnimi vsebinami, uporabnikom postajajo vedno bolj dostopna. »Moderni ali postmoderni študentje v glavnem raziskujejo prek računalnikov v svojih sobah. Zanje znanje prihaja po spletnih povezavah, ne iz knjižnic. Vedo, da knjižnice med svojimi zidovi nikdar ne bi mogle imeti vsega, kajti informacije so neskončne, po spletu se širijo na vse strani, in če jih hočeš najti, potrebuješ iskalnik, ne pa kartičnega kataloga (Darnton 2011, 37).

Po drugi strani pa vedno večja izbira knjižnih del v elektronski obliki vodi do vedno težje izbire kakovostnih in uporabniku koristnih del, sploh pri znanstvenih delih pa je problem tudi primerna ocena relevantnosti raziskave, postopka ali metode, ki je opisana v delu. Ker se predpostavlja, da je bralec »informacijsko pismen«, bi lahko omogočili več storitev, ki bi mu pomagale pri izbiri najbolj relevantnega besedila. Lahko bi izboljšali iskanje virov z omogočanjem komentarjev bralcev itd. »Ravno internet je s kulturnega vidika spremenil percepcijo uporabnikom, saj mislijo, da je vse, kar najdejo na internetu, relevantno in lahko z informacijami prosto razpolagajo. »To dokazujejo množične kršitve avtorskih pravic z uporabo digitalne tehnologije, iz katerih je razvidno, da se večina ljudi sprejete aplikacije norm avtorskega prava na področju novih tehnologij bodisi sploh ne zaveda bodisi norm ni ponotranjila in nima večjih pomislekov proti njihovemu kršenju« (Damjan 2011, 67).

Menim, da prednosti uporabe elektronskih knjig odtehtajo morebitne slabosti, saj so uporabniku dela enostavno dostopna v mnogo jezikih, znanje je uporabniku enostavno dostopno kjerkoli in kadarkoli. Pojavljajo se tudi storitve, ki omogočajo branje recenzij del, oceno del, število citiranj dela itd.

5.3.2 Ekonomski vidik

Knjižna dela v elektronski obliki so večinoma cenejša kot tiskane različice, možne so kratkotrajne izposoje oziroma branje le prvih nekaj poglavij, tako da se uporabnik lahko lažje odloči za nakup določenega dela. Veliko spletnih strani ponuja brezplačne e-knjige, katerim

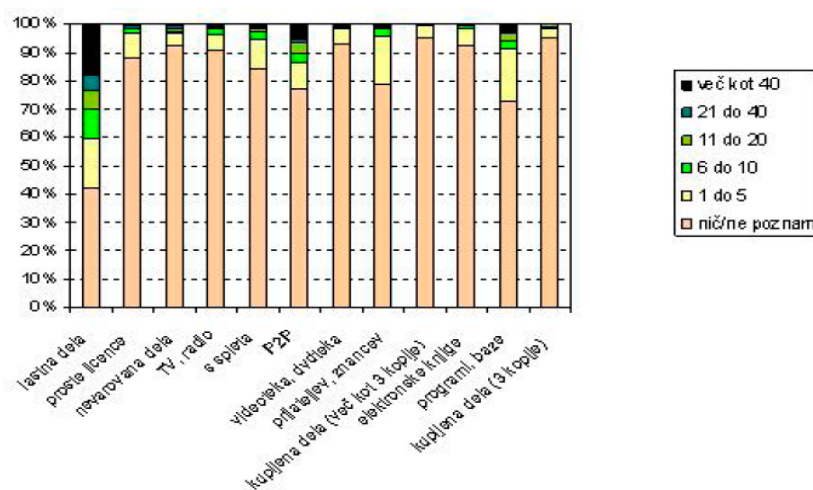

so avtorske pravice že potekle in so v javni domeni, hkrati pa se tudi veliko novih del izda pod eno od prostih licenc in so tako brezplačno dostopna. Velik vpliv na uporabnikovo odločitev za e-knjige predstavlja predvsem vrednost začetne investicije v enega od (sicer vedno cenejših) e-bralnikov. Prav tako težavo predstavlja tudi manjša dostopnost del v domačem jeziku, oziroma praviloma njihova višja cena.

5.3.3 Pravni vidik

»Razvoj interneta je spremenil tudi dojemanje dostopa do različnih vsebin. Vse bolj prevladuje mišljenje, da morajo biti vsebine na internetu za uporabnike brezplačne. Kjer se to ne zgodi, se pojavijo iznajdljivi uporabniki, ki drug drugemu ponujajo različne vsebine mimo spoštovanja avtorskih pravic« (Turk 2009, 102). Pojavlja se problem piratstva, saj je zaradi anonimnosti na internetu proti kršiteljem težko ukrepati. »Države zato poskušajo vzpostaviti nadzor nad elektronskimi transakcijami oziroma jih regulirati, tovrsten nadzor pa ima poleg dobrih tudi slabe strani. Po eni strani lahko za uporabnike, ki ne morejo nadzorovati, kdo ima sodno pristojnost za njihove akcije, nastanejo nekonsistentne obveznosti, po drugi strani pa lahko nastanejo območja piratskih nebes, kjer so določila posameznih držav ohlapna, mila oziroma jih sploh ni« (Bogataj Jančič 2008, 55). Z uveljavitvijo nekaterih prostih licenc je vprašanje avtorskih pravic na področju e-knjig postalo mnogo bolj definirano, hkrati pa tudi uporabniku omogoča legalno uporabo zaščitene del.

Slika 5.1: Statistika prenosa avtorsko varovanih del na trdi disk

Vir: Mirovni inštitut (2008, 59).

Zgornja slika prikazuje prenos oziroma kopiranje avtorsko varovanih del na trdi disk. Največ anketirancev kopira svoja lastna dela ter presnemava avtorska dela s P2P omrežij. »V celotnem številu kopij s P2P omrežij potemtakem ustvarja velik delež kopiranih del peščica posameznikov in posameznic, ki uporabljajo ta omrežja zelo intenzivno« (Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije 2008, 60). Se pravi, da piratiziranje le ni tako pereč problem in se ne dela ogromne gospodarske škode.

6 PONUDBA E-KNJIG

V poglavju bom poizkusila predstaviti nekatere spletne strani, ki ponujajo e-knjige pri nas in po svetu. S praktičnimi nasveti in napotki bom potencialnim uporabnikom pomagala, kje ter kako priti do zelene e-knjige. Internet nam prinaša veliko število informacij oz. digitalnih besedil, ki so nam dostopna takoj. Prenosi elektronskih knjig iz interneta na elektronski bralnik ali katero drugo napravo so postali neverjetno lahki (za informacijsko pismene).

6.1 PONUDBA V SLOVENIJI

V Sloveniji še vedno obstaja zelo malo založb, ki bi e-knjige ponujale novodobnemu uporabniku tehnologij, saj se založbe soočajo s težjo pridobitvijo avtorske pravice nad tujim delom, delo morajo tudi prevesti, kar je še dodaten strošek in vzame še več časa. V tujini je ponudba mnogokrat prenasičena, tako da se bralec mnogokrat težko odloči, saj v poplavi del težko najde kakovostna.

6.1.1 JAVNI PONUDNIKI E-KNJIG

Javni ponudniki e-knjig le-te večinoma ponujajo brezplačno, dela pa so praviloma prosto dostopna. Javni ponudniki skrbijo za dostopnost kulturnih dobrin, poizkušajo ohranjati našo kulturno dediščino in sodelujejo pri izobraževanju ter informiranosti širše javnosti.

Med največje slovenske javne ponudnike vsekakor spada Digitalna knjižnica Slovenije (dLib), katere zbirka obsega preko treh milijonov digitaliziranih strani – od besedil, slik, multimedijskih vsebin do poročil. Zanimiva je predvsem za raziskovalce, profesorje ter študente, ki se v sedanjih časih pri iskanju informacij čedalje bolj zatekajo na splet in iščejo

digitalna besedila ter opuščajo tradicionalne nosilce informacij – tiskane knjige. Njeno poslanstvo je »zagotavljanje informacijskih virov, informacij in storitev za potrebe razvoja informacijske družbe in pospeševanja družbenega in ekonomskega razvoja Slovenije« (Digitalna knjižnica Slovenije 2014). Besedila slovenskih in tujih avtorjev so ponujena v .pdf formatu v različnih jezikih (slovenščini, angleščini, nemščini, francoščini in drugih), ki jih lahko prenesemo na svoj osebni računalnik ali drug medij, ki podpira branje .pdf formata.

Kot drugega pomembnega ponudnika v Sloveniji bi izpostavila spletno stran E-knjiga.si, ki ponuja brezplačne elektronske knjige, revije in publikacije (Bukla, Okolje, v katerem živimo itd.) slovenskih in tujih avtorjev v .ePub, .mobi in .pdf formatu, katerih uporaba je dovoljena samo za osebno rabo. Nedovoljeno je reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba v kakršnem koli obsegu ali postopku. Nedovoljen je tudi prenos e-knjig na druge spletne naslove ali medije. Se pravi, da e-knjige ne smemo prenašati na kakšen drug medij, kot so npr. elektronski bralnik, dlančnik, mobilni telefon ali na kakšno drugo napravo. Se pravi, da je uporaba omejena, uporaba osebnega računalnika pa za branje daljših besedil ni pretirano udobna.

Pri ohranjanju kulturne dediščine in potencialno slovenskega leposlovja/slovenske pisane besede sta pomembni spletni strani WikiSource (Wikivir) in Slovensko leposlovje na spletu. Prva je projekt, ki deluje pod okriljem neprofitne fundacije Wikimedija. V njem se shranjujejo izvorna besedila v kateremkoli jeziku, ki jih vsakdo lahko ureja. Podobno kot pri Wikipediji, samo, da so tu leposlovna besedila (knjige, leksikoni, slovarji, enciklopedije), listine, pisma, posamezna besedila (črtice, novele, osnutki) ter druga besedila. V sodelovanju z Wikivirom delujeta tudi dva študentska projekta, in sicer *Slovenska leposlovna klasika* in *Zbirka slovenskih mladinskih leposlovnih besedil*. Slovensko leposlovje na spletu omogoča iskanje po podatkovni zbirki, ki zajema več znanih spletnih strani (npr. Wikivir, Nove besede Primoža Jakopina, dLiba (Digitalne knjižnice Slovenije), zbirke Beseda Franka Luina, Zbirke slovenskih leposlovnih besedil Mirana Hladnika in drugih). Zbirko je pripravil Miran Hladnik in vsebuje 2.382 del slovenskih avtorjev.

6.1.2 KOMERCIALNI PONUDNIKI E-KNJIG

Sem spadajo vsi tisti, ki prodajajo vsebine (v našem primeru e-knjige) večinoma izključno za dobiček in niso prosto dostopne (brezplačne).

Največji »igralec« na slovenskem knjižnem trgu je vsekakor založba Mladinska knjiga, s skoraj sedemdesetletno tradicijo izdajanja knjig, učbenikov in revij. Kot ena od prvih založb se je založba Mladinska knjiga lotila trženja e-knjig. Leta 2012 so na voljo ponudili že 155 naslovov, kar pa je še vedno premalo za zadovoljitev bralcev e-knjig. »Kovač je prepričan, da je treba za to, da bi v Sloveniji zagotovili resnejšo prodajo e-knjig, izdati vsaj štiri tisoč e-naslovov, in glede na podatek, da MK na leto izda 400 knjig, od tega približno sto takih, ki so lahko elektronske, te naloge ne bo zmogla sama« (Teran Košir 2012). Spletna stran založbe Mladinska knjiga omogoča nakup e-knjig na eknjige.emka.si, katere ponudba obsega 270 knjig slovenskih in tujih avtorjev. V preteklosti se je lahko nakup opravil v Applovi iBooke Store, sedaj pa se e-knjige lahko kupi direktno na njihovi spletni strani. Pred nakupom je omogočen delni vpogled v njeno vsebino. Cene e-knjig so primerljive s cenami tiskanih žepnic, tako da e-knjiga ne predstavlja najugodnejše izbire. Vsi kupljeni naslovi (knjige) so shranjeni v spletnem oblaku e-knjigarne. Bralna aplikacija e-emka omogoča dodajanje opomb, podčrtovanje ter na zelenih mestih puščanje kazalke. Cena e-knjig je relativno primerljiva s knjigami v tiskani obliki, predvsem z žepnicami.

Založba Mladinska knjiga je največji ponudnik e-knjig v Sloveniji, vendar pa ni pionir na tem področju. Ruslica je bila prva slovenska založba, ki je slovenskemu trgu ponudila e-knjige. Založba ponuja 163 slovenskih in v slovenski jezik prevedenih e-knjig. »Kot je pojasnila urednica Ruslice Helena Grandovec, so v prvi, poskusni fazi *"začeli digitalizirati najlažje dostopno slovensko literaturo, pretežno starejše in novejše klasike,"* saj so ta dela tudi na seznamu obveznega šolskega branja in jih zaradi velikega povpraševanja pogosto zmanjka v knjižnicah« (N. A. 2012). Največjo prednost predstavlja ponudba različnih formatov, v katerih so e-knjige, in sicer .mobi, .ePub, .Lrf, .Lit in .azw formati.

Leta 2009 je na trg vstopila tudi Založba Fakultete za družbene vede (v nadaljevanju FDV) s ponudbo znanstvenih in strokovnih knjig v dveh formatih .pdf in .ePub. Tudi tu imamo možnost delnega vpogled v vsebino izbrane knjige. E-knjige so uporabnikom dostopne v spletni knjigarni iBookstore ali v spletni knjigarni Kobo. Cene v spletni knjigarni

Kobo se giblje od 0,98 € do 9,98 €. Tako, da so e-knjige bistveno cenejše od tiskanih (npr. knjiga *A Decade of Transition and Beyond* avtorja Matjaža Nahtigala stane v tiskani obliki 5 €, v elektronski pa občutno manj (npr. v spletni knjigarni Kobo stane 0,98 €). »Cene v *iBookstoru* so praviloma več kot dvakrat nižje kot za tiskane knjige, zanimivo pa je, da je izdaja Založbe FDV *Surovi čas medijev* Mance Košir skupaj z biografijo Steva Jobsa najbolje prodajana slovenska e-knjiga« (Tadel 2012). »Med avtorji Založbe FDV se jih je vseeno več kot 90 odstotkov strinjalo, da po treh letih od knjižne izdaje omogočijo prost digitalni dostop do svojih del. Ta založba je tudi zaradi številnih brezplačnih naslovov druga zelo prodorna slovenska ponudnica e-knjig« (Tadel 2012).

E-knjigarna Ptica ponuja e-knjige slovenskih in tujih avtorjev v treh formatih (.ePub, .mobi in .pdf), katerih cena se giblje od 1 € do 10 €. Največjo prednost uporabniku spletne strani predstavlja komentiranje e-knjige, tako da lahko naslednjemu zainteresiranemu kupcu olajša izbiro pri nakupu. Kot prednost pred ostalimi ponudniki bi izpostavila možnost štirikratnega prenosa vsakega formata (štirikrat v vsakem od podprtih formatov) kupljene e-knjige na svojo napravo (e-bralnik, iPad, osebni računalnik itd.), saj se kaj hitro zgodi, da naša naprava ne podpira izbranega formata e-knjige. Ob nespreminjanju posredovanih datotek in ob upoštevanju avtorskih in drugih pravic je dovoljeno kopiranje delov ali celotne edicije.

Da tudi Slovenija napreduje in sledi novim smernicam v svetu, je dokaz prva slovenska spletna knjigarna in knjižnica z e-knjigami Biblos. Razvila jo je Študentska založba v sodelovanju z drugimi knjižnicami. Portal je bil v času od 15. 3. do 30. 6. 2013 v poizkusni fazi, sedaj pa so e-knjige za izposajo dostopne članom 46-ih knjižnic. Za uporabnike bralnika Kindle izposoja ni mogoča zaradi nepodpiranja Adobe ID avtentifikacije. V kolikor bralci nimajo svojega bralnika, si le-tega lahko izposodijo v knjižnicah (Hanc 2013). Izposojeno knjigo v .ePub in .pdf formatu (največ 4 knjige) lahko beremo 14 dni, nato se datoteka avtomatsko zaklene in do nje nimamo več dostopa, tako da si moramo knjigo ponovno izposoditi ali počakati, da je spet prosta. Tako, da tudi zamudnina ob preteku izposoje ne obstaja. Direktne plačila za izposajo e-knjig ne bo, saj si bodo knjige izposojali samo člani knjižnic, ki imajo izposajo e-knjig zajeto v članarini. E-knjige za izposajo in prodajo (dražje od 5 €) so zaščitene s »hard DRM«⁵, s »soft DRM«⁶ zaščito pa so zaščitene cenejše od 5 €

---

⁵ »Hard DRM omejuje fizični dostop in uporabo datoteke s bodisi programsko ali strojno opremo in je nevidna in nedostopna vsem, razen licenzerju« (Daniels 2009a).

(odgovor na poslana vprašanja na to temo). Medknjižnična izposoja ne bo mogoča, možnost rezervacije pa bo v kasnejšem obdobju omogočena.

6.2 PONUDBA V TUJINI

Do elektronskih knjig pa lahko dostopamo tudi na drugih straneh, kot sta npr. spletni strani Internet Archive ali Project Gutenberg, ki ponujata brezplačen prenos elektronskih knjig.

6.2.1 JAVNI PONUDNIKI E-KNJIG

Project Gutenberg je najbolj znan predvsem zaradi svojega imena, ki ga lahko povezujemo z Johannesom Gutenbergom ter iznajdbo tiskarskega stroja. Ustvaril ga je Michael Hart leta 1971 z idejo, da ponudi širši javnosti knjige, ki so že v javni domeni (knjige, katerim je že potekla avtorska pravica). »Project Gutenberg je bil prvi ponudnik informacij na internetu in je najstarejša digitalna knjižnica« (Lebert 2008). Project Gutenberg ponuja preko 42.000 brezplačnih e-knjig, ki jih lahko prebiramo prek spleta ali prenesemo na računalnik ali katero drugo prenosno napravo (mobilni telefon, prenosni računalnik, dlančnik, tablični računalnik, bralnik). Dostopne so v formatih .ePub ali .mobi (primeren za Amazonov bralnik Kindle).

Omembe vredna je tudi spletna stran The Online Book Page, ki jo je leta 1993 ustanovil John Mark Ockerbloom. Ponuja oz. omogoča dostop do brezplačnih e-knjig, prosto berljivih preko spleta. Ponudba obsega spletne povezave (npr. e-knjiga na archive.org v več formatih itd.) do skoraj enega milijona e-knjig.

6.2.2 KOMERCIALNI PONUDNIKI E-KNJIG

Amazon je s svojo ponudbo prvega cenovno dostopnega e-bralnika z e-črnilom zavzel vodilno vlogo pri prodaji e-knjig. Od ustanovitve Jeffa Bezosa leta 1995 se je njegovo poslovanje bistveno spremenilo. »Posebnost Amazona je, da ni založba, ampak le preprodaja knjige drugih založb, ter da obstaja samo na internetu in nima običajne knjigarne ali trgovine«

---

⁶ »Soft DRM se ne izvaja z omejevanjem dostopa, ampak pomeni, da so na sprednji strani knjige zapisane vse informacije o licenci za avtorske pravice ter kdo je njen lastnik« (Daniels 2009b).

(Golob 2005, 5). Ključna prednost Amazona pred ostalimi ponudniki e-knjig ni v njegovi izjemno obsežni ponudbi, ampak v njegovem izdelanem poslovnem modelu. Amazon omogoča posojilo določene knjige (ne vseh) na drug bralnik za 14 dni. Tako, da tudi tisti, ki niso lastniki Kindla, berejo izposojeno knjigo s pomočjo brezplačne Kindle bralne aplikacije za PC, Mac, iPad, iPhone, BlackBerry in druge naprave (android). Težavo bi predstavljale dve stvari, saj lahko določeno knjigo posodiš samo enkrat in jo v tem času (14 dni) ne moreš brati, ter težava s posojanjem knjig na mednarodni ravni. Posojilo se lahko vzpostavi samo z uporabniki s stalnim prebivališčem v ZDA. Pri posojilu izven meja ZDA pa lahko pride do nezmožnosti sprejema posojila zaradi nedostopnosti naslova ali geografskih pravic založnikov.

Tudi knjigarna Barnes & Noble, Inc s sedežem v New Yorku sodi med velike ponudnike e-knjig, vendar pa je njena ponudba bistveno manj obsežna kot ponudba največjega spletnega trgovca Amazon. Njihova ponudba meji na ponudbo knjig (tiskanih, e-knjig, učbenikov), glasbenih zgoščenk, filmov, igrač, elektronske ali računalniške opreme (bralniki, tablični računalniki) itd.

Ideja o projektu *Google Books Library Project* se je utrnila leta 2002, ko se je majhna skupina zaposlenih pri Googlu vprašala, koliko časa bi trajalo, da bi digitalizirali vse knjige sveta. Google si s tem projektom prizadeva uporabniku olajšati iskanje knjig, predvsem tistih, ki so razprodane ali jih ne tiskajo več. »Google je leta 2006 s petimi velikimi znanstvenimi knjižnicami – newyorško, harvardsko, michigansko, stanfordsko in Bodleyjevo v Oxfordu – podpisal pogodbo, da bo digitaliziral njihove knjige« (Darnton 2011, 37). Googlov glavni cilj oz. namen tega projekta je knjige narediti dostopnejše. Predvsem želi ustvariti virtualni iskalni katalog, ki bi uporabniku olajšal iskanje. Darnton (2011, 24) pravi, da: »/V/erjame /.../, da bo Google Book Search res poskrbel, da bo znanje iz knjig dostopno v širšem, svetovnem obsegu kljub veliki digitalni ločnici med revnimi in računalniško opremljenimi. Odprl bo tudi možnosti za raziskovanje ogromne količine podatkov, ki jih brez digitalizacije nikdar ne bi imeli.«

6.3 ANALIZA PONUDBE E-KNJIG: ugotovitve

Pri pregledu ponudbe e-knjig v Sloveniji sem ugotovila, da posluje zelo malo založb, ki bi novodobnemu bralcu ponujale e-knjige. Najbolj znane so založba Mladinska knjiga (največja z najobsežnejšo ponudbo), E-knjiga.si, Založba Ruslica, Založba FDV, E-knjigarna Ptica in Biblos (spletna e-knjižnica in e-knjigarna) – prva spletna stran, ki omogoča izposojanje knjig. Kot kaže, se tudi v Sloveniji dogajajo spremembe.

»Slovenija in celotna Evropa na področju elektronskih knjig še precej zaostajata za ZDA. Tam največja spletna knjigarna Amazon proda že več elektronskih knjig kot tradicionalnih. V Evropi trenutno takšnega razvoja ni, e-knjiga v nobeni evropski državi ne predstavlja več kot odstotka prodaje, kar se ne bo spremenilo, dokler ne bodo iznašli podobnega prodajnega modela, kot ga imajo v ZDA« (Turšek 2011). Ravno zato, ker se je v ZDA pričela uporaba prvega elektronskega bralnika, s ceno, primerno za širše množice, (Kindle) Amazon žanje tako velik uspeh. Zaostanek za preostalim razvitim svetom (ZDA) bo izjemno težko nadoknaditi, saj s strani založb ni velikega zanimanja za e-knjige. »Kot je poudaril Kovač, se v Sloveniji s ponudbo e-knjig ukvarjajo le pri Študentski založbi, za izboljšanje ponudbe, ki bo pritegnila tudi povpraševanje, pa bi bilo dobro, če bi se za e-pot odločile tudi druge založbe« (Teran Košir 2012).

7 ZAKLJUČEK

Za uspeh sodobne družbe sta ključna cilja razvoj in napredek. Z razvojem novih informacijskih tehnologij pa se želje po boljših gospodarskih, političnih, ekonomskih in kulturnih dosežkih le še povečujejo. Lahko rečemo, da tehnologija oz. tehnološki napredek/razvoj vplivata na družbo oz. vsakega posameznika. Zagovorniki tehnološkega determinizma pravijo, da so tehnologije, kot so pisanje, tiskanje, televizija in računalniki 'spremenili družbo' (Chandler 2000). S to trditvijo se strinjata Lamb in Johnson, ki pravita, da: »Tehnologija spreminja način, kako beremo in se učimo« (Lamb in Johnson 2011). Ravno iznajdba Gutenbergovega tiskarskega stroja je knjige popeljala v širni svet ter s tem izboljšala pismenost, izobraženost in dostopnost znanja širši družbi. Knjige uporabljamo za izmenjavo informacij, jih prebiramo, uporabljamo za učenje in spoznavanje sveta okoli nas.

Kot pri vsaki novosti sta se tudi pri uporabi e-knjig pojavila neka začetna zadržanost in strah. Tako sem v diplomskem delu predstavila različne poglede ljudi na pojem e-knjiga ter pokazala njene prednosti in slabosti. Podane prednosti e-knjig še vedno prednjačijo pred njenimi slabostmi, saj se je s tehnološkim izumom e-ink papirja oz. e-črnila branje le teh bistveno izboljšalo, tako da se lahko primerja z branjem tiskanih knjig. Največja bojazen kritikov je, da bi e-knjige nekako izpodrinile tiskane knjige in s tem prevzele ključno vlogo pri izobraževanju ter posredovanju informacij. »Mnogi poznavalci področja menijo, da se napovedi o tradicionalni knjigi kot skorajšnji preteklosti ne bodo uresničile. »Tehnologije spreminjajo svet, toda človeška narava ostaja enaka. Knjige kot fizični predmeti ne bodo izumrle in se umaknile elektronskim signalom, ki bi jih brali z osvetljenih zaslonov v dlaneh,« zatrjuje Jason Epstein« (Janež 2010, 59). Mnenja so še vedno deljena, glede na opažanja pa lahko zaključim, da tiskana knjiga vsekakor še dolgo ne bo zamrla, po drugi strani pa se bo hkrati povečeval delež izdanih knjig v elektronski obliki. Zelo velik vpliv na rast prodaje knjižnih del v elektronski obliki ima tudi napredek v tehnologiji izdelave e-bralnikov ter stalno padanje njihov prodajnih cen.

Na področju e-knjig prihaja do konfliktnih soočanj avtorjev, založnikov in uporabnikov. Avtorjem pojav e-knjige po eni strani predstavlja »odskočno desko« v svet izdaje knjig, saj tako internet kot tehnološke oz. informacijske inovacije pomagajo pri njegovi boljši prepoznavnosti, uveljavitvi in ne nazadnje sami izdaji dela. Po drugi pa se v poplavi del v elektronski obliki lahko njegova dela »izgubijo«, saj se bralec vedno težje odloča pri izbiri del, ki so vredna branja. Včasih so za kakovost del skrbeli založniki, saj so s svojim strokovnim znanjem znali oceniti, kdaj je knjiga dobra in bo šla v prodajo. Z e-knjigo se tako avtorjem (samozaložništvo, samopromocija na spletu itd.) kot tudi založnikom (e-knjiga je za založnike cenovno ugodnejša izbira) odpirajo nove ekonomske možnosti. Prav tako pa te nove ekonomske priložnosti za avtorje predstavljajo težave, saj je na trgu velika konkurenca, s katero morajo tekmovati. Težavo predstavlja tudi njihovo nepoznavanja prava, saj so po navadi pri izdaji tiskane knjige založbe seznanile avtorje z njihovimi pravicami. V primeru tega novega medija pa se morajo za informacije mnogokrat zatekati k pravnikom ali na splet, kjer se lahko seznanijo z najboljšimi pravnimi možnostmi, kot je npr. zaščita dela pod licenco. Za založnika je po drugi strani pridobitev avtorskih pravic za izdajo digitalne različice knjige draga in zamudna. Največja grožnja pa obema akterjema (avtorju in založniku) predstavlja piratiziranje oz. nedovoljena uporaba in razmnoževanje del. Avtorju bi priporočala poglobljeno informiranost o svojih pravicah, kako zaščititi svoje avtorsko delo pred

nedovoljeno uporabo. Založniki bi po mojem mnenju morali izdajati publikacije, ki bi avtorje (pa tudi širšo javnost) seznanjale z njihovimi pravicami in na ta način izboljševale poslovni model, ki avtorjem pomaga pri konkuriranju na trgu. Za boljšo informiranost tako avtorjev kot tudi založnikov in uporabnikov bi morale organizacije, kot so ZAMP – Združenje avtorjev in nosilcev malih in drugih avtorskih pravic Slovenije, SAZOR GIZ – Slovenska avtorska in založniška organizacija za pravice reproduciranja, ter AAS – Avtorska agencija za Slovenijo, nameniti več izobraževalnega materiala ter oblikovati podporno društvo/službo in svetovanje različnim deležnikom, zlasti avtorjem in bralcem, ki so na tem področju najšibkejše stranke s strani poznavanja prava.

Ne glede na to, da so e-knjige v svetu znane oz. poznane že kakšno desetletje, so v Sloveniji razširjene šele zadnjih nekaj let. Največjo ponudbo e-knjig pri nas ima Mladinska knjiga, sledijo pa ji drugi, relativno manjši ponudniki.

Amazon, Barnes & Noble, Sony in drugi so tvegali in izkoristili nove priložnosti trga, ki so se jim ponujale in s tem postali in ostali veliki igralci. Dokaz, da se tudi v Sloveniji dogajajo spremembe, je prva slovenska spletna stran, ki omogoča izposoja e-knjig (Biblos). Ob ugotovitvi, da bo tudi pri nas možna izposoja knjig, sem z navdušenjem iskala dodatne informacije in ugotovila, da tudi knjižnica, v katero sem včlanjena, sodeluje v projektu. Naknadno sem ugotovila, da ravno zaradi bralnika, ki ga uporabljam (Kindle Keyboard), izposoja ni mogoča, saj je nakup ali izposoja iz drugih virov onemogočena. Tako še enkrat poudarjam, da je pred nakupom bralnika potreben dober premislek.

V Sloveniji založbe še vedno nimajo razvitega zadovoljujočega poslovnega modela izključno zaradi tveganja, ki jim ga le ta predstavlja. Ponudba e-knjig je še vedno premajhna, da bi zadostno zadovoljila potrebe povpraševanja, premalo raznolika in predraga za vsak žep. Primerjava Slovenije s tujino je nemogoča, saj je slovenski trg premajhen. Glavna razlika, ki jo opazim, je ta, da v tujini knjigarne oz. podjetja, kot je Amazon, z lahkoto konkurirajo na trgu, saj imajo zelo razdelan poslovni model, pestro izbiro ter konkurenčne cene. V prihodnosti bi slovenski ponudniki morali izboljšati ponudbo e-knjig in znižati njihove cene. S tem bi postali bolj konkurenčni in izboljšali ter utrdili bi svoj položaj na trgu. Priporočila bi jim tudi raziskavo javnega mnenja, ki bi temeljila na analizi preferenc uporabnikov e-knjig.

Pri izdelavi diplomskega dela sem se velikokrat oprla na knjigo Roberta Darntona *Zadeva: knjiga: preteklost, sedanjost in prihodnost*, direktorja Harvard University Library (harvardske univerzitetne knjižnice) in preučevalca zgodovine knjige, saj mi je bilo ravno njegovo poznavanje tematike v veliko pomoč. Avtor daje temeljit vpogled v tematiko knjige, kaj se je z njo dogajalo v preteklosti, kaj se je z digitalizacijo spremenilo in kaj se še bo. Ravno zaradi njegovih ekspertiz s področja knjige, ki nam jih v knjigi poizkuša predstaviti iz različnih vidikov in znanstvenih izhodišč, sem za zaključek izbrala njegovo misel.

Darnton pravi: »Ne glede na to, kakšna bo prihodnost, bo vsekakor digitalna. Zdaj smo v prehodnem obdobju, ko tiskani in digitalni način komunikacije obstajata sočasno in vsaka nova tehnologija kmalu zastari« (Darnton 2011, 12–13). »Na kratko povedano, staromodni kodeks, natiskan na zložene in spete liste papirja, ne bo že jutri izginil v kibernetiki prostor« (Darnton 2011, 64–5). Sam pravi, da je ta knjiga napisana izključno za obrambo tiskane besede in zagovor digitalnih knjig (Darnton 2011). Tudi sama, kot velika zagovornica e-knjig, še vedno rada posežem po tiskani knjigi, ravno zaradi tistega neverjetnega občutka listanja papirja, vonja po starem ter zaradi vedenja, da je mnogokatero knjigo že marsikdo pred menoj prebral in v njej neizmerno užival.

8 LITERATURA

1. *Amazon.com*. Dostopno prek: <http://www.amazon.com/> (23. februar 2013).
2. American Library Association-ALA. 2011. Frequently Asked E-book Questions from Public Libraries. Dostopno prek: http://www.ala.org/offices/sites/ala.org.offices/files/content/oitp/e-book_faq.pdf (24. september 2012).
3. Andrejašič, Tina. 2011. *E-knjige in njihova uporaba*. Zbornik 8. festivala raziskovanja ekonomije in managementa. Dostopno prek: <http://www.fm-kp.si/zalozba/ISBN/978-961-266-123-6/prispevki/038.pdf> (23. november 2012).
4. *Barnes & Noble.com*. Dostopno prek: <http://www.barnesandnoble.com/> (23. februar 2013).
5. Bibliotekarski terminološki slovar. 2009. *Delovno gradivo X*. Dostopno prek: http://www.cek.ef.uni-lj.si/terminologija/BTS-TEST/neva.exe?name=bts&expression=elektronska+knjiga&dsf=1&hits_shown=20 (19. september 2012).
6. *Biblos*. Dostopno prek: <http://www.biblos.si/lib/> (20. september 2013).
7. Bogataj Jančič, Maja. 2008. *Avtorsko pravo v digitalni dobi*. Ljubljana: Pasadena.
8. Burns, Elizabeth. 2009. Easy on the Eyes: Large Print Books for Teens. *Young Adult Library Services* 8 (1): 18–19.
9. Carr, Nicholas. 2013. Don't Burn Your Books – Print Is Here to Stay. *The Wall Street Journal*. Dostopno prek: <http://online.wsj.com/article/SB10001424127887323874204578219563353697002.html> (17. maj 2013).
10. Chandler, Daniel. 2000. *Technological or Media Determinism*. Dostopno prek: <http://www.aber.ac.uk/media/Documents/tecdet/tdet02.html> (24. september 2012).

11. Ching, Chris. 2010. Pull the plug on e-books. *National Times*, 12. avgust. Dostopno prek: <http://www.theage.com.au/opinion/society-and-culture/pull-the-plug-on-ebooks-20100811-11zok.html> (24. september 2012).
12. Coelho, Paul. 2012. *My thoughts on S.O.P.A.* Dostopno prek: <http://paulocoelhoblog.com/2012/01/20/welcome-to-pirate-my-books/> (27. september 2012).
13. Creative Commons Slovenija. 2008. *Uporaba CC licenc.* Dostopno prek: <http://creativecommons.si/licence> (21. avgust 2012).
14. Damjan, Matija. 2011. *Odprta vsebina: Pravice in dolžnosti uporabnikov.* Ljubljana: GV Založba.
15. Daniels, Martyn. 2009a. *Brave New World. Hard and Soft DRM: Part 1.* Dostopno prek: <http://bookseller-association.blogspot.com/2009/12/hard-and-soft-drm-part-1.html> (17. maj 2013).
16. --- 2009b. *Brave New World. Hard and Soft DRM: Part 2.* Dostopno prek: <http://bookseller-association.blogspot.com/2009/12/hard-and-soft-drm-part-2.html> (17. maj 2013).
17. Darnton, Robert. 2011. *Zadeva: knjiga: preteklost, sedanost in prihodnost.* Ljubljana: Cankarjeva založba.
18. Digitalna knjižnica Slovenije. 2014. *Kdo smo.* Dostopno prek: <http://www.dlib.si/menu/o%20nas> (20. september 2013).
19. Dimc, Maja in Bojan Dobovšek. 2012. *Kriminaliteta v informacijski družbi.* Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
20. Divakar, P. 2012. From Plato to Michael Hart: The Long Journey od E-books. *DESIDOC Journal of Library & Information Technology* 32 (2): 109–115.
21. *E-knjiga.si.* Dostopno prek: <http://www.e-knjiga.si/> (22. januar 2013).

22. *E-knjigarna ptica*. Dostopno prek: <http://www.eknjigarnaptica.si/> (20. september 2013).
23. Ewing, John. 2003. Copyright and Authors. *First Monday* 8 (10). Dostopno prek: http://mfa-national.org/yahoo_site_admin/assets/docs/Documents/CopyrightandAuthors-70.pdf (8 marec 2013).
24. Federation od European Publishers. 2012. *European book publishing statistics*. Dostopno prek: <http://www.sne.fr/img/pdf/Doc%20pour%20Flash%20et%20Lettre/European-book-publishing-stat2011.pdf> (13. november 2013).
25. Flood, Alison. 2012. Paulo Coelho calls on readers to pirate books. *The Guardian*, 1. februar. Dostopno prek: <http://www.guardian.co.uk/books/2012/feb/01/paulo-coelho-readers-pirate-books> (27. september 2012).
26. Gabrijelčič, Primož. 2008. E-papir. *Monitor*. Dostopno prek: <http://www.monitor.si/clanek/e-papir/> (19. september 2012).
27. Gall, James E. 2005. Dispelling Five Myths about E-books. *Information Technology & Libraries* 24 (1). Dostopno prek: <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=8d423518-5af9-4941-a501-d963978cec3c%40sessionmgr110&vid=5&hid=123> (20. september 2012).
28. Golob, Jerneja. 2005. *Vrednotenje kakovosti spletnih predstavitev izbranih slovenskih in tujih spletnih knjigarn*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta.
29. *Google Books*. Dostopno prek: <http://www.google.com/googlebooks/library/> (20. september 2013).
30. Goyal, Kovid. 2009. *About calibre History*. Dostopno prek: <http://calibre-ebook.com/about#history> (17. maj 2013).

31. Hanc, Marjana. 2013. Z nekaj kliki do brezplačne izposoje e-knjige. *Delo*, 10. april. Dostopno prek: <http://www.delo.si/kultura/knjizevni-listi/z-nekaj-kliki-do-brezplacne-izposoje-e-knjige.html> (31. maj 2013).
32. Hillesund, Terje. 2001. Will E-books Change the World. *First Monday*, 1. oktober. Dostopno prek: <http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/891/800> (24. september 2012).
33. International Digital Publishing Forum. 2013. *About us*. Dostopno prek: <http://idpf.org/about-us> (24. september 2013).
34. Janež, Simona. 2010. *Knjižno založništvo v Sloveniji in nove tehnologije*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.
35. Jeras, Tanja. 2004. *Sodobni tokovi v založništvu in vloga majhnih založb*. Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
36. Krekovic, Slavomir. 2003. New Media Culture: Internet as a Tool of Cultural Transformation in Central and Eastern Europe. *IWM Junior Visiting Fellows' Conferences* 14 (6). Dostopno prek: <http://www.iwm.at/publ-jvc/jc-14-06.pdf> (20. december 2012).
37. Kovač, Miha. 2010. Pogled iz evropskega predmestja. *Monitor*. Dostopno prek: <http://www.monitor.si/clanek/pogled-iz-evropskega-predmestja/> (24. september 2012).
38. LaMance, Ken. 2010. *E-Book Reader sand Copyright Laws*. Dostopno prek: <http://www.legalmatch.com/law-library/article/e-book-readers-and-copyright-laws.html> (27. september 2012).
39. Lamb, Annette in Larry Johnson. 2011. Nurturing a New Breed of Readers. *Teacher Librarian* 39 (1). Dostopno prek: <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/detail?vid=6&hid=112&sid=c2f333b1-aa85-4e19-8877-bfe914e3ee39%40sessionmgr112&bdata=Jmxhbmc9c2wmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=a9h&AN=66934871> (19. september 2012).

40. Library of Congress. 2012. *Digital preservation*. Dostopno prek: <http://www.digitalpreservation.gov/about/> (27. september 2012).
41. Layton, Julia. 2006. How Digital Rights Management Works. *How Stuff Works*, 3. januar. Dostopno prek: <http://computer.howstuffworks.com/drm1.htm> (4. december 2013).
42. Lebert, Marie. 2008. *Project Gutenberg (1971-2008)*. Dostopno prek: <http://www.gutenberg.org/cache/epub/27045/pg27045.html> (23. april. 2013).
43. *Mladinska knjiga*. Dostopno prek: <http://www.mladinska.com/> (20. september 2013).
44. Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije. 2008. *Končno poročilo raziskovalnega projekta: Upravljanje avtorskih in sorodnih pravic v digitalnem okolju*. Dostopno prek: http://www.uil-sipo.si/uploads/media/Raziskava_Upravljanje-ASP_2008.pdf (19. maj 2013).
45. N. A. 2012. *Elektronske knjige pri štirih domačih založbah*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/kultura/knjige/elektronske-knjige-pri-stirih-domacih-zalozbah/274347> (22. januar 2013).
46. Pečko-Mlekuš, Helena. 2001. *Tiskan učbenik-kaj je že to?* Knjižnica (45) 4. Dostopno prek: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-LEORK0GU/> (19. september 2012).
47. *Project Gutenberg*. Dostopno prek: <http://www.gutenberg.org/> (20. september 2013).
48. Ramaiah, Chennupati K.. 2012. E-books: Past, Present and Future. *DESIDOC Journal of Library & Information Technology* 32 (2). Dostopno prek: <http://ehis.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=758cf39c-d043-4bdd-8427-ec18718c6a6c%40sessionmgr198&hid=106> (19. maj 2013).
49. *Ruslica. si*. Dostopno prek: <http://www.ruslica.si/v2/default.asp> (20. september 2013).
50. Safe.si. 2014. *Slovar pojmov*. Dostopno prek: <http://www.safe.si/db/15/325/Slovar%C4%8Dek%20pojmov/Forum/?&p1=670&p2=1204> (24. september 2012).

51. Shepherd, Lloyd. 2012. My parley with ebook pirates. *The Guardian*, 16. marec. Dostopno prek: <http://www.guardian.co.uk/books/2012/mar/16/lloyd-shepherd-ebook-pirates-mobilism?INTCMP=ILCNETTXT3487> (27. september 2012).
52. *Slovensko leposlovje na spletu*. Dostopno prek: <http://slovenskaliteratura.ff.uni-lj.si/> (28. september 2013).
53. Štular, Mitja. 2009. Nove komunikacijske tehnologije in njihov vpliv na družbo. V *Izzivi 21. stoletja*, ur. Mateja Jančar, 85–89. Ljubljana: Inštitut dr. Jožeta Pučnika.
54. Tadel, Boštjan. 2012. *Čaka te e-knjiga*. Dostopno prek: <http://www.pogledi.si/druzba/caka-te-e-knjig> (17. maj 2013).
55. Teran Košir Alenka. 2012. *Zakaj Slovenija zaostaja na trgu e-knjig*. Dostopno prek: http://www.siol.net/scena/druzabna_kronika/2012/12/slovenski_e_trg.aspx (22. januar 2012).
56. Trampuž, Miha. 2006. Uporaba avtorskih in podobnih del. V *Osebni pravni svetovalec*, ur. Barbara Beranek, 343–390. Ljubljana: Cankarjeva založba.
57. Turk, Žiga. 2009. Vpliv komunikacijskih revolucij na družbeni in ekonomski razvoj. V *Izzivi 21. stoletja*, ur. Mateja Jančar, 85–89. Ljubljana: Inštitut dr. Jožeta Pučnika.
58. Turšek, Tanja. 2011. *Avtorske pravice v elektronskem okolju v Sloveniji in EU*. Dostopno prek: http://home.izum.si/COBISS/OZ/2011_1-2/html/clanek_06.html (24. september 2012).
59. *The Online Books Page*. Dostopno prek: <http://onlinebooks.library.upenn.edu/> (20. september 2013).
60. *Uk.nook.com*. Dostopno prek: <http://uk.nook.com/> (23. februar 2013).
61. Weller, Sam. 2010. Interviews: Ray Bradbury, The Art of Fiction. *The Paris Review* (203). Dostopno prek: <http://www.theparisreview.org/interviews/6012/the-art-of-fiction-no-203-ray-bradbury> (8. marec 2013).

62. *Wikisource*. Dostopno prek: http://wikisource.org/wiki/Main_Page (28. september 2013).

63. *Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (ZASP-UPB3)*. Ur. l. RS 16/2007. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200716&objava=717> (20. september 2013).

64. *Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA)*. Ur. l. RS 30/2006. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200630&stevilka=1229> (19. maj 2013).

65. *Založba Fakultete za družbene vede*. Dostopno prek: <http://www.fdv.uni-lj.si/zalozba> (20. september 2013).